

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

Aria curriculară
LIMBĂ ȘI COMUNICARE

GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA

Clasele V-IX

GHID
de implementare a curriculumului

Chișinău, 2019

COORDONATORI:

- **Angela CUTASEVICI**, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
- **Valentin CRUDU**, dr., șef Direcție Învățământ General, MECC, coordonator al managementului curricular
- **Ala NIKITCENKO**, dr., consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERȚI-COORDONATORI:

- **Vladimir GUȚU**, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
- **Ion GUȚU**, dr. conf. univ., USM, expert-coordonator pe aria curriculară *Limbă și comunicare*

GRUPUL DE LUCRU:

- **Anna STOLETNEAIA** (coordonator), lector superior, US din Comrat
- **Oxana CONSTANTINOVA**, grad did. întâi, IPLT „M. Guboglo”, r. Ceadâr-Lunga
- **Lidia IUSIUMBELI**, grad did. întâi, IPLT „B. Yanakoglo”, s. Copceac, r. Ceadâr-Lunga
- **Anna SUCMAN**, grad did. întâi, Colegiul „Mihail Çakir”, Comrat

ÖNSÖZ

Beşinci klaslarda üürenicilär herbir predmetin artık sistemni kursunu **üürenmää** baş-lêêrlar.

Eni kurulmuş kurikulumuma görä gagauz dilindä üüretmäk-üürenmäk-terbietmäk kontepteşiyası isteer, ki ana dili üürenilsin diil bilmäk için sade, ama taa çok kullanmak için herbir erdä. Onun için **üürenicilerä läözüm verilsin hertarafça bilgi: gramatika-orfografiya** tarafından.

Büünkü gündä gagauz dili hem okumak literaturası gimnaziya klaslarında ayırı bir predmet gibi üüreniler. O bir önemni faktor üüretmäk-terbietmäk proşesin ilerletmesindä, angısının baş neeti ölä üüretmää hem terbietmää üürenicileri, ki onnar büüdükçä kendi kişiliini bu dünnedä bilsinnär, duysunnar, annasinnar, üüsek morallı haliz insan olarak.

Gimnaziya klaslarına deyni kurikulum (V-IX klaslar) eni didaktika kontepteşiyasına görä kurulêr, angısı, bir taraftan, dil, sözleşmäk, komunikativ-işlem, funkşional hem kultura istediklerinä dayanêr hem baalanêr; başka taraftan, artistik literaturası - bir önemni kolaylık dünneyi hem insanın yaşamasını, insanın kendiliini annamaa deyni. Kultura, estetika uurun üüseklii okumakta, dildä, komunikativ hem söz kompetenşiyasının ilerletmesindä en önemniydir. Onnarı halizlendirmää deyni kurikulumda genel, aradaki, başka predmetlärlän baalantılı kompetenşiyaları hem eni didaktika teknolojiaları açık belliedili.

En büyük diişiklik o, ani „Gagauz dili hem literaturaa” predmeti gimnaziya klaslarında birerdä verilecek, integrir kursu gibi. Kiyatlar da eniyçä (eni kurikulumuna görä) düzülecek.

Üüredicilerin dikatlarını çekeriz, ki literaturaa tekstleri kurikulumda verili teklif gibi. Üüredici olur seçsin onnarı, angıları, onun bakışına görä, taa dolu hem dooru açıklayacak hem tamannayacak koyulu davaları. Literaturaa yaratmalarını, neredä milletin istoriyası, kulturası hem adetleri – bu üç büyük dayak, angılarının üstündä, angılarına görä herbir millet (büük yada küçük olsun): gagauzlar da, moldovannar da, ruslar da, - kurêrlar kendi kiyatlarını, dilini, literaturasını, oyunlarını hem türkülerini, sıralarını hem yaşamasını da. Yaratmaları, angıları üürederlär üürenicileri sevsinnär kendi dilini hem da başka dillerä saygı gösterevinnär.

Modernizat edili kurikulumuma görä üüretmäk/üürenmäk kiyatları da diişilecek. Hem da metodika uurunda üüredicilerä yardımcı olmak için bir eni GİD (“Gagauz dili hem literaturaa” 5-9 klaslara deyni) hazırlamaa karar alındı.

Düşüneriz, ki bu GİD (metodika teklifleri) üüredicilerä taa bir ii orientir olacek, kurikulumnarı kendi işindä dooru hem dolu kullanmaa. Faydalı olur bu GİD kalendar (uzun vakıda deyni didaktika plannaması) hem urok plannarını (kısaa vakıda deyni didaktika plannaması) yazmakta hem da üüretmäk kiyadını kullanarkan, üüsek, profesional uurunda, 5-9 klaslarında üürenicilerä gagauz dili hem literaturada bilgileri vermektä.

GİD verir herbir uroon lääzımını metodlarını kullanmaa, onnarı logikayca düzmää, üürencilerin bilgilerini derindän kontrol etmää hem kantarlamaa.

Bu GİDin neetleri, davaları, predmetlerin içindekilii, kursun metodologiyası hem kantarlamak teklifleri gimnaziya klaslarına deyni speşifikalarını göstermää hem da derin bilgileri vermää.

Enilenmiş kurikulumu görä kantarlamak-notalamak strategiyaları kriterial kantarlamak-notalamak formasında verili.

Eni metodika tekliflerindä (GİDtä) üüretmäk tehnologiyaları hem kantarlamak strategiyaları verili.

GİDin praktika sayfalarında örnekləri üüredicilər, urokların (derslerin) proektlerini düzärkän, kullanabilirlär.

1. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN KURİKULUMU

1.1. „Gagauz dili hem literatura” predmetin didaktika konteptiyası

Gagauz dili başka gumanitar predmetlerin arasında önemni eri kaplêêr, çünkü uşaan büütmäk, terbietmäk, üüretmäk hem becermeklerini kurmak proşesindä ana dilindän paalı yoktur. Ana dili üüreniciyi bilgi-terbietmäk tarafından ilerleder, hazırlêêr onu insan arasında yaşamaa, biri-birinnän annaşmaa.

Sözleşmektä dil bilmesi – en paalı, en lääzımını. Uşak büüyärkän, ana dili ona yardımêêr annamaa, kimdir o, tanımaa kendi erini bu dünnedä, kendi kişiliini. Ana dilinin kolayınnan şkolacı üürener kullanmaa dedelerimizin yaşamak sıralarını, adetlerini. Ana dili yardımêêr taa derindän annamaa, beenmää hem sevmää kendi duuma tarafını, anasını-bobasını, senselerini. Dil açêr adama öla yaşamak, dünnä gözelliklerini, paalılıklarını, angılarını o dilsiz, sözleşmeksiz, araştırmaksız hiç birkerä bilä annayamayaceydı.

Kurikulum üüretmesindä ilk erä diştıplinanın neetlerini koyêr, diil diştıplinanın için-dekiliini.

Gagauz dilinin hem literaturanın üüretmäk/üürenmäk proşesinin baş neeti, ki etişmää Moldovadaki hem Evropadaki üüretmäk/üürenmäk uurlarına, tamannamaa gagauz dilinin standartlarını. Bu diştıplinanın konteptiyasında isteniler, ki ana dili üürenilsin diil sade orfografiya kurallarını bilmäk için, ama taa çok sözleşmäk için, taa çok sözü kullanmak için. Gagauz dili lääzım üürenilsin ölä, ki olsun nicä kullanmaa onu praktika işlerindä, yaşamanın herbir situaşiyasında.

Gagauz dilinin hem literaturanın predmeti üürenärkän, yıl-yıldan şkolacıların sözleşlerini lääzım ilerletsinnär, taa dolu, taa zengin onnarın lafetmesini leksika tarafından yap-sınнар, ki şkolacılar bilsinnär ana dilini kullanmaa diil sade derstä, şkolada, ama sokakta da, evdä dä, herbir iştä dä, topluşlarda da, takrir hem yaratma yazmaklarında da.

Üürenicilär ana dilini dooru becersinnär kullanmaa, ana dilindä kendi fikirlerini becersinnär açıklamaa, ana dilindä kendi üüsek duygularını, ürek dalgalanmasını, can sıklılını söyleyläbilsinnär, herbir adamın sözünä söz bulsunnar – budur gagauz dilinin, en önemni **üüretmäk/üürenmäk printipi**. Bundan başka gagauz dilinin hem literaturanın üüretim proşesindä başka da printiplär gerçeklener:

- **bilim printipi:** artistik yaratmaların analizi hem dil teoriyasının materialları lääzım bilim tarafından bakılsınнар, üürenicilerin bilgileri üüsek uurda olsunнар deyni. Buna deyni üüredicilerin dä bilgileri lääzım kaavi hem derin olsunнар, angısına büyük yardım bu kurikulum verer;
- **perspektiva printipi:** üüredici lääzım uroklarda devamnı işlesin o üürenicilärlän, angıları kendi yaşamasını ana dilinä baalayacak, angıları gelän zamannarda gaga-

uz dili hem literatūra üüredicisi olacek, angları ana dili problemalarının çözmeline katılacak, dil hem literatūra uurunda aaraştırmalarlan zanaatlanacak;

- **teoriyanın praktikaylan baalaşmak prinđipi:** kabul edilmiş teoriya bilgileri praktikada kullanılacaklar, açan üürenicilär onnari hergünkü lafetmesindä kullanacaklar, dooru yazmaa bileceklär hem becereceklär;
- **yaşamanın hem incäzanaatın aralarında baalantı prinđipi:** bu prinđipä görä üürenicilerdä kreativlik kompetenđiyaları terbiyedecek, oluşturulacak, üürenicilär becereceklär ayırtmaa yaşamanın gözäl taraflarını kötü taraflarından;
- **göstermek prinđipi:** üüredici hem okulcuların sözlüünü zenginneder, hem onnari estetika tarafından terbiyeder, hem üüreder kendi düşünmeklerini, bakışlarını, fikirlerini serbest hem logikayca dooru açıklamaa;
- **semantika prinđipi:** üürenicilerin sözü zenginnensin, dil birimnerinin maanaları annaşılı olsun diil sade konteksttä, ama kontekstän ayırı da;
- **janra hem stilistika prinđipi:** izleer, ki üürenicilerin aazdan hem yazılı sözleşmesi ilerlensin hem düzgün olsun;
- **sözleşmek prinđipi:** dili nicä bir sözleşmek kolaylıını kullanacaklar;
- **aktiv aaraştırmak prinđipi:** aaraştırmak eni inforağıyayı, üürenicilär kendi bilgilerini, becermeklerini gagauz dilindä hem literatürada üüsek uura kaldıracaklar;
- **autoterbiyemäk prinđipi** temellener ona, ki kabuledilmiş bilgileri üürenicilär kendi-kendilerinin terbiyemesini, kendi-kendilerinin ruh, annamak, seslemäk becermeklerini zenginnetsinnär.

Gagauz dilinin üüretmesindä, nicä dä başka dişđiplinaların üüretmesindä, mutlak lääzım olsun terbiyemäk proğesi, angısında hesaba alınacak bu neetlär: ana dilinä, ana tarafına, halkımıza, Vatanımıza sevda duygularını uyandırmama, oluşturmaa; terbiyemää çalışkannık, mukayetlik, işi, üürenmeyi sevmäk, terbiyemää moral zenginniini: okulcular olsunnar namuzlu, cana yakın, yalpak, analarına-bobalarına hatır gütsünnär, sevsinnär kafadarlarını, dostluu; ana dilinin hem literatüranın yardımınnan üüretmää okulcuları, sevsinnär halkların etika hem estetika paallıklarını, tanısınнар dünnänın gözelliklerini, dayanmasınнар acı, fena lafa; terbiyemää sevda sport iilenmesinä, şkolacılar bilsinnär, nicä saalıını korumama.

Gagauz dilinin üürenilmesindä üç aspekt aynalanêr:

- **sözleşmek** (çünkü okulun en önemni neeti, ki üürenicileri üüretmää sözleşmää);
- **dilin materialı** hem **dilin sisteması** (bu iki aspekt sözleşmenin temelini kurêrlar).

Serbest sözleşmektä gagauz dilindä üürenicilerin yaradıcılı hem, nicä açıklanmış inforağıyayı annadılar, belli olêr.

Gagauz dilinin hem literatüranın üürenilmesi gimnaziya basamaanda izleer, ki lingvistika bilimnerinä temellenip, üürenicilerin , aazdan hem yazılı sözleşmesi ilerlensin hem üürenicilär dooru gramatika hem literatūra tarafından fikirlerini açıklasınнар, kendi hem başka insannarın sözüne kritika yapsınнар.

1.2. İnovaþiya tehnologiyalarına gra retim

Zamandaþ retim pedagogika tehnologiyaları

Zamandaþ Őartlarında peydalanr lazımnık kurmaa Şkolacıların retmk metodikasını, kullanarak eni informaþya tehnologiyalarını.

Taa var nic belli etm gagauz dili uroklarında **modulü gr retmk tehnologiyasını**. Yok lazımnık inandırmmaa renicileri, ani pedagogika praktikasında pek önemni, nekadar taa çok iliŐtirn retmk metodikaları olsun, angıları vereceklr garantiya selsin renmk proþesin kalitesi.

Bu neetleri tamannamaa deyni, var nic yardımnasın modul retmenin tehnologiyası, angısı verer kolaylık ilerlensin renicilerin renmk hem özel tarafları. Bu tehnologiyanın önemni zellii – onun integraþya kalitesi, zer modul – içindekiliin hem tehnologiyanın btnnk birlii, onun renmesi gerçeklener toplam tehnologiyalarından. Modul retmenin özü: renn taa çok kendibaşına var nic işlesin, verilmiş ona individual retmk programasınnan, angısına girer informaþya bankı. Bir modul var nic sayılsın nic retmk programası, iindekiliin, retmk metodlarına hem kendibaşına çalışmak uuruna gor olsun individual.

Onun ayırılması:

İlk, retmenin içindekili gösteriler kendibaşına biln iŐlem kiŐiy. Herbir renici kableder redicidn nasaatları yazmak formasında – nic taa ii iŐlem, nered bulmaa lazımnı renmk materialını h.b.

İkinci, konuŐmak forması düşer üüredicinin hem renicinin arasında.

nc, renici çok vakit işleer kendibaşına, rener plan yapmaa, kendini kontrol etm, notalamaa. Bu verer kolaylık duymaa kendini çalışmada.

Ne lâazım yapsın redici modul retmesin gem deyni?

- Kursun modul programası lâazım olsun didaktika neetindn hem modullerin toplamından.
- OluŐtursun toplam didaktika neetini iki uurlan:
 - ✓ renmk içindekiliin annamak uuru;
 - ✓ renmk içindekiliin ileri dooru kullanmak uuru.

Pek nemni sayılır baalantılı prinþipi (redici-renici-redici), zer bir d önderlik yok nic olsun kontrolsuz, analizsiz hem doorultmalarsız.

retmk kontrolun kuralları:

1. Herbir modulün nnd lâazım yapmaa renicilerin bilgi hem becermk „giriş” kontrolunu, bilm deyni nasıl uşak enseybilecek eni modulü. Bunu hesaba alarak, eni iş uşak için dzm. Kontrol formaları var nic olsunnar türlü-türlü: oynunnar, terminologiya hem orfografiy diktantları h.b.
2. Herbir renmk elementin bitkisind kontrol yapmaa.
3. İŞi bitirdiktn sora, kullanmaa „ıkıŐ” kontrolünü, angısı lâazım göstersin modulün annamak uurunu.

İi başarılar olsunar deyni, lääzım tamannamaa te bu istedikleri:

- Üürenmenin içindekilii lääzım gösterilsin ölä, ki üürenici faydalı bu içindekilii aarasın;
- Pek ii, açan üüredici sözleşecek üürenicilärlän, ki o doorutsun onnarı ii başarılara.
- Herbir modulün kartalarında lääzım olsun filalar metodika nasaatlarınan üüreniciyä deyni hem boş erlärlän üürenicilerin soruşlarını yazmak için.

„Filadan informaıııyaya” analiz yapıp, üüredici var nicä yapsın çıkış, nicä annaşıldı material, ne annaşılmadı, neyi lääzım hesaba almaa öbür urokta. Modullän işlemektä en önemni dava – oluşturmaa uşakta kolaylıkları kendi ilerlemesinin geleceeni görmää. Bunun için kullanılêr reyting sistemasi.

Reyting – o bir sayı sistemasi, angısı çıkarılêr, toplayıp hepsi kabledilmiş notaları bireri. Herbir üürenici görer, nesoy iş o lääzım yapsın, etişsin üüsek sonuçlara deyni. Modul üüretmesindä herbir üürenici aktiv katılêr üürenmäk çalışmalarına. Modullerin kullanmasında tamannanêr kontrolun hem kendi-kendini kontrolun individualizaııyası. Pek önemni, ani üürenicinin var kolaylı kendini gerçekleştirsin da bu yardım eder üürenmenin motivaııyasına. Bu üüretmäk sistemasi verer garantiya herbir üüreniciyä: annasın üüretmäk standartını hem ilerlesin üüretmenin uurunda.

Büünkü gündä okullara lääzım üüretmäk teknolojiaları, angıları hazırlêrlar herbir üüreniciyi kendibaşına herbir informaııyayı üürensinnär hem vererlär kolaylık edenmää praktika becermeklerini. Haliz busoy sayılêr modul üüretmenin teknolojiası. Modulun kullanması 5-ci klasta annadılêr. Açıklanêr, ki üürenmäk materialı kolay bölüner birkaç büyük bloklara. Neylän „modul” urokları ayırlêrlar adetçelerdän?

Uroktan ileri üüredici ayırêr içindekilii, böler onu modullerä hem, ne en önemni, gösterer herbir moduldä sonuçları, angılarını üürenici lääzım tamannasın.

Herbir teknolojiyä kartasında nişannanêr tema, koyulêr üürenmäk davası, konkret sıralanêrlar bilgilär, becermeklär, angılarını lääzım kebletsin üürenici. Teknolojiyä kartası kurulêr üürenmäk elementindän. Üürenmäk elementleri adetçä olêrlar 6-9 element, en önemni bunnar:

- Uroon temasinnan hem davalarınan tanışmak, herbir üürenicilän individual davalarını hem neetlerini açıklamak, koymak.
- Bir klasta üürenän uşaklara, uurlarına görä material hazırlamaa yardım etmek.
- Üüredicinin kontrolu.
- Herbir üürenicinin üürenmäk çalışmaların davalarını hem neetlerini notalamak.
- En büyük zorluk üüredici için, ani hazırlayarkan uroon kartasını, o lääzım açık fikirlesin, nesoy konkret üürenmäk sonuçları herbir urokta kebledecek herbir üürenici, da bundan sora kursun plan, koyulmuş neetleri tamannamaa deyni.

Modullerä görä iş verer kolaylık üürenicilerä kabletmää kaavi bilgileri hem bundan kaarä diiştirmää ilişkileri üüredicinin hem üürenicinin arasında, uyandırarak onnarı programaya görä individual işlesinnär.

Urokların götürmök sınaşmakları göstererlär, ani üürenicilär taa başarlı üürenelär materialı. Ama en önemni, orta klaslarda uşaklar üürenelär çalışmaların kuruluşunu, türlü soruşların kararmasını. Üürenelär davaları koymaa, neetleri, tamannamaa hem da kendibaşına kabletmää bilgileri. Aaraştırarak temayı, onnar hem kendibaşına işleerlär verilmiş plana görä, hem dä doorudêrlar, tamannêêrlar onu. Modul teknolojıyası verer kolaylık üürenicilerä çıkkmaa eni, yaradıcı çalışmak uuruına.

Üüredici göstermeer, ama nasaat verer, konsultaşıya yapêr, yardım eder üüreniciyâ kurmaa hem annayabilmää kendi çalışmalarını.

Tamannanêr herbir „üürenmenin“ baş neeti – becermää kendibaşına işlemää.

Biliner taa bir eni teknolojiya üüretmök sistemasında nicä „**Portfolio**“. Tehnologiyalar, angıları birleşerlär adlan „Portfolio“ yardım ederlär oluşturulsun lââzımını refleksiyâ sınışları.

„Portfolio“ – o bir tertip, üürenicinin kendi üürenmesini, yaradıcı çalışmasını notalamak için. Bu – üürenicilerin kendibaşına işlerin komplekti. Bu dokument komplekti üürediciylän hazırlanarkan, hesaba alınêr:

- „Portfolio“ için materialı dooru parametralara görä ayırmak.
- Anketayı analar-bobalar doldurêrlar, bu verer taa yakın üürenicinin işlerinnän tanışmaa.

Üürenici havezinä görä yada üüredicinin işinä görä ayrêr kendi „Portfolio“ işlerini, angılarını yaptı urokta kendibaşına (kontrol işleri, testlär, yaratmalar h.b.) yada evdä (evdeki işleri), klasdışandakı işindä (proyektlär, referatlar h.b.). Ayırmak olêr ya bir predmetä görä, yada birkaç. Bütün ayda yapılan işlär, ilerdän gösterilerlär üüreniciylän, açıklayarak, neçin o sayêr, ani lââzım ayırmaa maasuz bu işleri. Üürenici herbir işâ yapêr kısından komentariya: ne onda başarlı oldu bu iştä hem ne dä olmadı; kayıl mı o üüredicinin notasinnan hem nesoy çıkışları var nicê yapsın işin sonuçlarında.

Üüredici var nicä teklif etsin üürenicilerä yada bütün klasa: kursunnar bölä „Portfolio“ kendi predmetindä bir bölümä görä, verip soruşları, işleri onun strukturasını. En önemni bu iştä – üürenici kendini notalasın, hem bu olsun, kendi dooruluunu inandırarak. Kimi kerä üürenici gösterer „Portfolio“ prezentaşiyasını kendisi, klasta ya üürenici konferenşiyasında, yada ana-boba topluşunda.

Bölä topluşta üürenici lââzım göstere sin kendi ilerlemesini.

O lââzım yapsın çıkışları kendi çalışmaları hem da bilgileri için.

Bu teknolojiyanın printpleri:

- Notalamak üürenmök çalışmaların sonuçlarını, angıları gostererlär üürenicilerin becermeklerinin uuruunu, kendibaşına alınma kararları üürenmök proşesindä.
- Estetika hem tertiplik „Portfolio“ donatmasında.
- Verilmiş „Portfolio“ materialların bütünnüü hem tematika bitirilmesi.
- Görüm işleri hem tamannamak o işleri – Portfolio göstermesi.

Bölä „Portfolio“ bütünnä gösterer üürenicinin çalışmasını gagauz dili uroklarında. Portfolio läüzim göstereyin türlü işlər (yazmak işleri, proektlər). Hepsini bunnar läüzim göstereyin üürenicinin başarılarını gagauz dilindä, onun bakışını hem davranmasını gagauz dilinä.

„Portfolio“ içindä läüzim olsun üürenicilerin klas hem evdeki işleri bütün semestrada. Düşünüler, ani üüreniciler gösterecekler kendi „Portfolio“ işini ana-boba konferençiyasında, göstermää deyni kendi becermelerini kendibaşına düşünmää, yaratıcı kullanmaa kabledilmiş bilgileri. Bu bir kolaylık kendibaşına yapmaa analiz kendi başarılarına da anlatmaa bunun için analara-bobalara.

İleri dooru giderler istedikler „Portfolio“ donatmasına, angı vakıtta kuruldu „Portfolio“ hem nezaman oldu prezentaçiya konferençiyası.

Danışmakta annadiler, ki „Portfolio“ olur donadılın avtorlar serbest (kendibaşına) „Portfolio donatması“.

İleri dooru üüredici var nicä, sayarsaydı bunu läüzimni, taa konkret göstereyin kendi istediklerini. „Portfolio“ içindäkiliindä läüzim olsun bölä material:

- Başlık (titul) sayfası („Portfolio“ adı, üürenicinin adı hem predmetin adı).
- Kısdan istoriya üürenicinin başarılarına gagauz dilindä.
- Yazmalar, evdeki işlər.
- Kontrol hem kendibaşına işleri.
- Testler.
- İnformaçiya tehnologiyaların kullanması.
- Sizin sevgili işiniz.
- Anaların-bobaların notalaması (anaların-bobaların yazmak reñençiyası).

Komentariyanın yapılması läüzim olsun düşünmekli, göstereyin uşaan fikirini bütünnä „Portfolio“ içindäkiliinä görä. Üürenici, vererek karakteristika kendi başarılarına türlü materiallarına görä, dener kendi-kendinä kritika yapmaa hem obyektiv olmaa.

„Portfolio“ kurulmasında en zor – düşünmekli komnetariyayı yazmak, angısını var nicä göstermää kiyat gibi yada giriş gibi. Bu kiyatta läüzim herbir materialı ayırı-ayırı yazdırılın. Komentariya yapmak için soruşlar:

- Nesoy iş siz yaptınız, ayırarkan material Portfolio içinä?
- Ne yapabildiniz, nesoy zorluklar vardı?
- Var mı bişey, ne koyamadınız „Portfolio“ içinä?
- Var mı sizdä örnek, angısına görä işlediniz?
- Bu davanın kararlamasında ne sizä deyni taa zordu?
- Var mı nicä siz fikirleyäsiniz ölä bir yaşamak situaçiyasını, angısında bu problema-var nicä kullanılın?
- Çiftlerdä işlemää beenersiniz mi?
- Portfolio kurulması oldu mu sizä deyni faydalı?

Var nicä teklif etmää soruşları analar-bobalar için dä:

- Nesoydu sizin ilk bakışınız portfolio kullanmasına?
- Üürenicinin komentariyası için annadın.
- Kendi uşaanıza yardım etmää deyni, ne var nicä yapasınız?
- Kendibaşına mı uşak kurdu „Portfolio“?
- Nekedar sık o istedi sizdän yardım?
- Nesoy materialları, tehnologiyaları o kullandı „Portfolio“ donatmasında?

Nicä gösterer görgü, „Portfolio“ kurulması var nicä baalı olsun türlü-türlü üürenmök predmellerinnän, onun kurulmak vakıdınnan, üürenicilerin yaşınnan h.b. Önemni, ani uşaklar üürenerlär yapmaa analiz kendi işinä, kendi başarılarına; obyektiv notalamaa kendi kolaylıklarını hem görmää, nicä geçirmää zorlukları da etişmää üüsek sonuçlara, rezultatlara.

Bölä „Portfolio“ var nicä kurmaa diil sade maasuz üürenmök predmetlerinä görä. „Portfolio“ yardımınnan var nicä gözletmää, nasıl ilerleer uşaan karakteri.

Önemni, ki läüzüm teklif etmää üürenicileri yapsınнар bölä „Portfolio“ birdän birkaç predmettä. Üürenici var nicä sade bir kerä işlesin bir „Portfolio“ tertipinnän. Zerä bu işin neeti – oluşturmaa üürenicinin kendi-kendini notalamak becermeklerini. En önemni diil okadar predmet, angısında kablediler bu becermeklär, nekedar çalışmanın kolaylıkları. Onun için, şkolanın üürenmök bölümündä läüzüm olsun grafik, angısına görä türlü klasların üürenicileri kursunnar bölä „Portfolio“ işleri türlü temalara, üürenmök predmetlerinä görä.

Büünkü gündä üüretim standartların gerçekleştirilmesi gimnaziya klaslarında modern üüretim tehnologiyaların yardımınnan tamannân.

Büünkü gündä üüretmök proşesindä ana dilini üürenmök çok davalar tamannân. En önemni dava – komunikativ kompetenşiyasının oluşturmaası. Bu işlän barabar diişiler üüredicinin metodika sisteması da, neredä üürenici olêr aktiv subyekt üüretmök proşesindä.

Butakım, gözletmektä şkolada biz gördük, nicä üüredicilär kullanêrlar eni tehnologiyaları, angıları yapêrlar üüretmök proşesini havezli, uşaklara meraklı, uroklar geçer zamandaş uurda.

Büünkü gündä pek sık üüretmök proşesindä kullanêrlar informaşiya-komunikaşiya tehnologiyalarını, angıları baalı kompyuterlän.

Var nicä kullanmaa bir kompyuter, da proektorun yardımınnan ekranda göstermää bütün klasa. Ozaman kullanilêr ilüstrativ metodu, aaraştırmak metodu, açan uşaklar kendi bakışını açıklêr, ilerleer komunikativ kompetenşiyasını.

Var nicä kullanmaa birkaç kompyuter. Açan birkaç uşak işleer bir kompyuterdä, ozaman iş grupalarda geçer.

Var nicä kullanmaa çok kompyuter, açan bir kompyuterdä işleer bir üürenici. Ozaman yakışêr vermää individual iş. Ama bölä iş olêr siirek, neçinki bizim şkolalar çok fukaara tehnika tarafından.

Kompyuteri var nicä kullanmaa uroon herbir etapında:

- ✓ eni temanın annatmasında;
- ✓ bilgileri kaaviletmäk etapında;
- ✓ bilgilerä kontrol yapmakta;
- ✓ tekrarlamakta.

Ne verer üüretmäk proşesinä kompyuter kullanması?

- ✓ üüretmäk kalitesini taa üüsek uura kaldırêr;
- ✓ taa hızlı hem taa derindän eni temayı annatmaa yardım eder (var nicä taa çok informaşıya kullanmaa);
- ✓ üürenicileri meraklandırêr, havezlendirir üürenmektä (üürenicilär taa dikat siireder gözäl, renkli resimneri, tablişaları, tanışêr eni bilgilärlän);
- ✓ üürenicilerin üürenmäk aktivliini üüselder (taa ilin, hızlı aklında tutêrlar üürenmiş temayı);
- ✓ üürenicilerin aklında tutmasını ilerleder;
- ✓ uroklar zamandaş uurda geçer;
- ✓ dersin vakıdı raşional kullanılêr.

Predmetin üürenmesini kaldırmaa taa üüsek uura deyni, yardımcı olacek bir informaşıya tehnologiyası – **prezentaşıya**. Herbir üüredici var nicä Microsoft Power Point programasında kursun prezentaşıya üürenicilerin yaş uuruna görä, bilgilerinä görä, temaya görä.

Prezentaşıya – eni tehnologiya üüretmäk proşesindä. O bir multimediya konspekt slayd yardımınnan, angıllarında kullanılêr kısıdan tekst, resim, türlü shemalar, tablişalar, animaşıya efektleri.

Prezentaşıyanın neetleri:

- bilgilerä aktualizaşıya yapmaa;
- bilgi uuru, becermäk uuru ilerletmää;
- dünnä görüşünü genişletmää;
- dil hem okumak bilgilerini oluşturmaa;
- üürenmäk aktivliini kaldırmaa.

Büün üüretmäk proşesinde çok kolaylık olêr üürenicilerä, onnarın becerikliinä kompyuterda işlemää, onnar kendi dä hazırlêrlar prezentaşıya. Üüredici lääzım onnarı doo-rutsun, problemayı nişannasın, bir yardımcı koordinator olsun, sora kontrol etsin hazır prezentaşıyayı.

Taa bir enilik kabul ettilär skolalar – **interaktiv taftalar**.

İşlärkän interaktiv taftasınnan, üüredici hem üürenicilär bilä olêrlar, nicä partnör. Üüredici görer uşakları, vakit çok kalarsaydı, kaaviletmää uşaan bilgilerini. Ne yazırlêr taftada, ne resimneneer, onu var nicä brakmaa (korumaa) kompyuterda, ani lääzımsaydı, yakışın geeri dönmää. Ani taa başarılı götürmää uroo deyni, interaktiv taftasınnan lääzım olsun algoritma:

- ❖ uroon neetini, temasını belli etməə;
- ❖ düzmää dersin strukturasını, belli etməə davayı, ki urok taa başarılı olsun;
- ❖ düşünmää zamanı (etapı), neredä läüzim olacek interaktiv taftanın tertipleri;
- ❖ uroon etaplarını belli etməə;
- ❖ bulunan materialdan toplamaa prezentațiya-programa da yazmaa onun sırasını.

İnteraktiv taftanın kolaylı

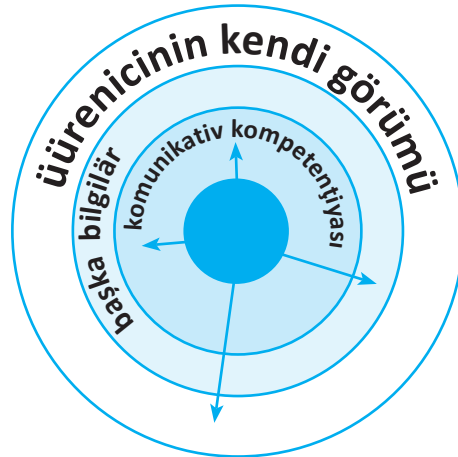
İnteraktiv taftada işleerlär maasuz elektronnu markerlän. Bu rejimdä markerlän diişiler resimnär, yazılar, shemalar, nesoy läüzim urokta.

İnteraktiv taftası yardımnêêr üürediciyâ harcamamaa çok vakit uşaklara, angıları, nesoyse sebeplän, kaçırıldı dersi, neçinki üüredicinin sesi, annatması yazılêr, ani var nicä sora geeri dönmää. Dersä uşaklar var nicä hazırlasın kendibaşına prezentațiya, urok-konferențiya. Bölä hazırlamaklar geçer taa meraklı hem şıralı. Üüredici resimneer boş shemaları, türlü metodlara görä, uşaklar da taftada çizer, yazêr, doldurêr, sora çıkêr doru variant, da uşaklar kendileri yapêr kontrol biri-birinä. Kurmaa multimediyalı urok üüredici harcêêr çok vakit, ama onnar geçer meraklı, da uşaklar hepsi aktiv işleer.

Çok faydalı ana dilinâ üüretmektä **proekt metodikasını** kullanmaa.

Proekt – o bir kolaylık, angısı yardım eder uşaklara ideyalarını hem fikirlerini yaratmalı formada açıklamaa kendi bakışına görä. Bu metodika üüreder serbestlää, bir yaratıcılık getirer uroo, herbir üürenici katlêr üürenmâk proşesinä.

Nicä gösterili shemada, proekt metodikası – o bir derin kaynak, angısında kullanılêr komunikativ becermeklär. Üürenicilär derinneder hem genişledeer bilgilerini herbir taraftan, onnar kolay annadêr o işlär için, angıları önemni kendilerinä.

Proekt metodikanın özellikleri:

- Üürenici (uşak) o işi taa havezlän yapêr, angısını ayırdı kendisi.
- İşlemâk çıkêr predmetin sınırları aşırı.
- „Hepsi yaşamaktan, hepsi yaşamak için” – bola laflarlan gider işlär.

Proekt metodu pek sıkı baalı bilim ideyalarlan, angılarına üüredicinin hem üürenicinin işlemleri desteklemer, baalı kantarlamaklan hem eni kaliteli sonuçlarlan.

Proekt praktikada taa sık grupalarda kullanılır. Üüredici lăázım dooru, becerikli, metodika tekliflerine göre, grupalarda işi düzsün. Burada onun rolü çok önemni.

Grupaları lăázım düzmää ölä, ki herbirindä olsun derin fikirli uşak, orta hem yufka bilgilärlän üürenicilär. Grupa ayırêr bir iş, ama herkezin var kendi payı, kendi ufak işi.

İş yaparkan, uşaklar bir çıkışa gellerlär: proektin başarması baalı herkezin başarmasına, onuştan herbiri aarêr eni informaşıya, eni bilgi. Uşaklar üürenelär işlemää eni bölümdä, kendi paycaaz işini ii yapmaa, kendinin hem arkadaşlarının sonuçlarını kantarlamaa. Şkolacılar yaratmalı düşünmää üürenelär, işlerine kendibaşına plan düzmää, prognoz yapmaa o neetlerä, angılarını lăázım gerçekleştirmää. Üüredici proektin etaplarında türlü roldä olêr: o yardımcı, o siiredici, o informaşıya kaynaa, o danıştıran, o koordinator. Üüredici lăázım annasın, ani onun davası, diil eni bilgi vermektä, ama üüretmektä, bilgi kazanmak kolaylıklarında. Üüredici kendisi da lăázım yapsın prognoz bekleyän variantlara.

Birkaçını o variantların üürenicilär olur sölesin, kalanına – üüredici onları yaklaştırer soruşlarınınan, situaşiyalarlan.

Üürenicilär temaya baalı, yılın sonunda lăázım yapsınnar bir plakat yada buklet, afişa yada albom kısa tekstlän, resimnän, patretlän. Bu iş – proektin bir payıdır. Bitki etapta üüredicinin rolü büüyêr kantarlamak-notalamak taraftan, o yapêr çıkış uşakların işinâ nicä ekspert.

Belliki, proektä işlemäk hepsi problemleri dil üürenmesindä sökmeyecek, ama o bir ii kolaylık can sıkıntılıından, angısı genişlemer usakların dil bilgilerini, ilerlemer onların kendiliini, komunikativ becermekliini.

2. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN KURİKULUMUN DİDAKTİKA PLANNAMASI

2.1. „Gagauz dili hem literatura” predmetin kurikulumu nicä bir didaktika proekti

„Gagauz dili hem literatura” kurikulumun karakteristikası hem onun eri üüretim programının strukturasında.

„Gagauz dili hem literatura” disüiplinanın Kurikulumu - normativ bir dokumenttir. Onun temelinä eski kurikulumdan en faydalı, efektif metodikalardan material alındı hem enilklär koyuldu, ki üüredicilerä hem üürenicilerä yaradıcılık uurunda taa kolay hem meraklı olsun çalışmaa.

Gimnaziya etapında „Gagauz dili hem literatura” disüiplinası kompleksli gerçekteş-tiriler:

- literar hem nonliterar tekstlerdä komunikativ becermeklerinin ilerlemesinde;
- lingvistika hem komunikativ becermeklerin kaavileştirilmesinde;
- praktika sınışlarında, dayanarak tekstä, okumak, yazmak, lafetmäk becermekleri-nin oluşturmasında;
- üürenicilerin biri-birini yada kendini kantalamak becermeklerinin çalışmalarında.

„Gagauz dili hem literatura” predmeti gerçekteştirilecek üç uurda: *dil, literatura, söz-leřmäk*, angılarını üüredici uygun baalayabilir uroon etaplarında.

Literar hem nonliterar tekstleri, nicä komunikativ birimi hem informaşıya sızıntısı, üürenicilerin komunikativ kompetenşıyasını taa derindän oluşturacak. Busoy tekstlerdä dil bilgileri, komunikativ elementleri verer kolaylık annamaa, interpretaşıya hem analiz yapmaa. Kurikulumda verili tekstleri ayırarkan, hesaba alındı genel kriteriyalar:

- a) üürenicinin yaşına, bilgi hem kultura uuruna görä ugunnuk;
- b) çeşitlilik – başka-başka avtorların hem tekstlerin fragmentlerini kullanmak;
- c) paalılık – diil sade tekstin terbiyetmäk neetini, ama milli hem global kulturaların oluşturmasını da hesaba almak;
- d) meraklandırmak – onun yardımınan üürenicinin taa çok havezi olacek okumaa hem da kendi estetika duygularını ilerletmää.

Predmetin genel prinüiplerinä dayanarak, üüredici mutlak hesaba alër:

- a) V-IX klaslarda „Gagauz dili hem literatura” disüiplinanın standartlarını;
- b) herbir üüreniciyä, herbir klasa hem o üüreniciyä, angısının var özel üüretim iste-dikleri hem zorlukları, üüretim strategiyaların ugunnuunu;
- c) sıralı didaktika modelin kurmasını, notalamasını, sözleřmeyä pozitif davranmasını hem üürenicinin kendi komunikativ becermeklerini inandırmasını;

- d) okunmuş tekstlerde özel bakıştan dününün görmesinde becermelerin ilerletmesini;
- e) kritikali, refleksiv hem avtonom fikirlemenin debreştirmesini, dürtmesini;
- f) notalamakta loyal olmasını;
- g) ürenerinin başarıların belliedilmesini.

„Gagauz dili hem literatura” disşiplinanın uzun zamana didaktika plannamasında kurikulunun kullanmak kolaylıklarınan tanıştırmak.

Uzun zamana didaktika plannaması herbir klasta temellener konkret speşifika kompetenşiyasına – subkompetenşiyaya – temel/integrir birimnerin içindekiliinä – üüretim işlerinä – notalamak çalışmasına.

Ana dilindä üüretim proşesin ilerlemesinde baş birimi – integrir uroo, integrir kursu. Literar/nonliterar tekstleri yardımcı olêr integrir birimnerin içindekiliini gerçekteştirmaa. Üüredicinin da hakı var didaktika plannamasında taa serbest olmaa hem o kararı bulmaa, angısını o sayêr en uygun, ki kendi klasında didaktika proşesini taa efektif oluşturmaa. Temel/integrir birimnerin içindekilii saatlarla var verili herbir klasın kurikulunun strukturasında.

Üürenicilêr havezlân üürensinnêr deyni, nekadar taa çok eni informaşıya kabletsinnêr deyni, neredä hem nicä kabledilmiş informaşıyayı kullanmaa annasınar deyni, onnarı lââzım meraklandırmaa: türlü üüretmêk davalarını didaktika oyunların yardımınan çözmää, taa çeşitli iş vermää (krosvord, rebus, oyun, proekt, prezentaşıya, rezüme, referat, Curriculum (Kurikulum) Vitae hem başka), eni tehnologiyaları kullanmaa.

Üürenicilerin moşivaşıya uurunu urokta üüseltmää deyni, bütün çalışmak sistemasını lââzım döndürmää üürenicinin kişiliinä, onun istediklerinä. Uroklarda ilkin hesaba alınêr o problemalar, angılarınınan real yaşamakta uşaklar var nicä karşı gelsinnêr. Örnek olarak, herbir klasa deyni belli söz temaları alınêr. Onnar kurikulumda veriler: „Vatan hem ana dil”, „Uşaklık hem aylä”, „Adam, tabiat (natura) hem dünnä”, „Zaman hem istoriya”, „Zanaat edenmêk için yollar” h.b)

Peydalandı yazılı işlerin eni yazmak soyları 5-inci, 6-ncı, 7-nci klaslarda, angıları üürenicilerin komunikativ kompetenşiyasını oluşturacak:

- 1) *funkşional yazısı* (telefon mesajı, bilet, elektronik mesajı, bildirim, reklama);
- 2) *refleksiv yazısı* (aylä kiyadı, mektubu, kutlamak sözü, sadä argumentlemesi, ba-kış-argumentlêr, argumentlerin açıklaması);
- 3) *uydurulma yazısı* (yaşamaktan annatma, yazdırma, dialog, yaşamaktan bir istoriya annatması).

Taa bir eni yazmak işlerin soyu peydalandı 8-inci, 9-uncu klaslarda:

- 4) *metaliterar yazısı* (bir lirika tekstinä komentariya yapmak h.b.).

Kurikuluma temellenerêk, kalendar plannarı düzüler. Plannarın örnekleri veriler aşada, öbür metodologiya bölümündä. Üüredicinin hakı var doldurmaa hem genişletmää bu strukturayı başka komponentlêrlân ölä, nicä o sayêr lââzımını, esaba alarak klasın uurunu, üüretim materialın zorunu h.b.

Üörenmektä uşaklar materialın içindekiliini uydurêrlar, yaraştırêrlar, bu üzerä onnar läözüm durmamayca düşünsünnär; analiz, sintez yaparkan, kendi çıkışlarını, kararlarını inandırısınnar; çok cuvabın arasında doorusunu bulsunnar, ayırsınnar. Bir derstä üörenicilerä läözüm türlü işlər hem sınışlar verilsin; iş mikrogrupalarda, individual, diferentşal hem toplam bütün klaslan geçsin.

Bitki vakıtlarda internet taa geniş yayılêr hem dil üöretmêk sferalarında kullanılêr. İnternet resursları faydalı olsun deyni, üörenicilerä veriler belli iş soyları yapmaa (slydşou, proekt, elektron kiyatları okumak, elektron sözlüklêrlân işlemêk h.b.). İnternet resursları bibliografiyada verili olacek.

„Gagauz dili hem literatura” distşiplinanın kurikumun başka distşiplinalarlan baalantısı

„Gagauz dili hem literatura” distşiplinanın neetlerin birisi – üörenicilerä praktika uurunda ana dili için bilgileri vermêä hem onnarda dil hem söz becermeklerini oluşturmaa. O geler o hesaba, ani uroklarda aazdan hem yazılı formasında sınaşmaklara hazırlamaa onnarı, ki yaşamakta praktika hem cümnä işbirleşmesindä yaradıcılı hem aktiv olmaa onnara yardım edeceklêr.

„Gagauz dili hem literatura” distşiplinasında üöretmêk proşesi läözüm o türlü düzülşün, ani teoriya materialı çetin baalı olsun yaşamakta praktika becermeklerinnân. Bu davayı tamamnamaa var nicä ozaman, açan olacek baalantı başka şkola distşiplinalarinnan. Üöretmektä olayların baalantsının önemni, läözümnü için yazardılar Y. A. Komenskiy, F. A. Disterverg, İ. F. Gerbart, İ. G. Pestaloşi, K. D. Uşinskiy h.b.

Distşiplinalararası baalantısı – birinci, predmetlerin arasında uyan neetlêr hem içindekiliklêr, ikinci, üörenärkân kimi olayları, läözümnü materialın kullanması.

„Gagauz dili hem literatura” distşiplinanın kurikumun içindekiliinê girer söz hem gramatika/lingvistika temaları, angıları türlü literar/nonliterar tekstlerin yardımınnan üöreniler. Lingvistika terminneri, angıları baalı söz teoriyasından stillêrlân, üöreniler başka dillerdê dä. Deyecez: romın dilindê üöreniciler geçerlêr tekstlerin stillerini, baalantılı söz elementlerini hem tiplerini. Romın dilindê da hep lafetmêk hem kiyat stilleri var. Var nicä üörenicilerê teklif etmêä yaraştırmaa bu iki dildê stillerin özelliklerini.

Başka taraftan – dilin peydalanmasını, istoriyasını, onun ilerlemesini olur baalamaa halkın istoriyasının, neredê nişannanêr halkımızın yaşamasından oluşlar. Butakım gerçeklener istoriyaylan transdistşiplinar baalantısı. Nicä insan sözü hem onun fikiri işleer, anotomiya uroklarında geçerlêr. Dünnedê halkların zenginnii hem onnarlan baalı dillerin var olması – geografiya uroklarında h.b.

Ama sade üöredici olur onnarı geniş kullansın, üöredilmiş materiallardan enidân topalayıp, global dünneyin resimini açsın.

„Gagauz dili hem literatura” distşiplinanın kurikumun başka distşiplinalarlan baalantısı **üörenicilerin** bilgi dünnägörüşünü oluşturêr, **üörenmêk-bilinçliin** derinniini kaavileder, üüselder, onnarın bakışını yaşamakta türlü olaylara genişleder.

2.2. Uzun zamana didaktika plannaması

Uzun zamana kalendar plannaması annamanın açıklaması hem bu proşesin genel karakteristikası.

Uzun zamana kalendar plannaması:

- *önetim dokumenti*, angısını üürenmök yılın çeketmesindä herbir üüredici kurêr/düzer herbir predmettä hem var nicä üürenmök proşesin ilerlemesindä, üürenicilerin başarıların dinamikasına bakarak, kimi diişilmekleri yapsın;
- lääzım olsun *funksional instrumenti*, angısı yardım edecek üürenmök planın strukturasına görä temel/integrir birimnerin içindekiliini hem kantarlamayı gerçekleştirsın, koyarak neet üürenicilärlän kurikulumun kompetenşiyalarını tamamnasın;
- lääzım olsun *kendili/personal karakteri*, birleştirsın didaktika normalarını üüredicinin yaradıcılınnan hem profesional kompetenşiyasının – angısı, ilkin, faydalı olacak üüreniciyä; tiparlı uzun zamana kalendar plannaması yardımcı olur kendi proektlerin kurmasında/düzmesindä.

Uzun zamana kalendar plannamasına girer:

- önsöz (titul yapraa);
- predmetin administraşya etmesinin proekti (var kurikulumda);
- temel/integrir birimnerin (modullerin) içindekiliin proekti(var kurikulumda);
- söz temalarını kurmak için teklif edilän tekstlär(var kurikulumda);
- okumak için teklif edilän tekstlär (var kurikulumda).

Uzun zamana kalendar plannamasının önsözünä girer türlü bölümnär:

- Titul yapraa – veriler hepsi haberlär: praktik - üüredicinin üüretmök kurumu, diştiplinanın adı Üüretim plannarına görä, bütün yılda saatların sayısı, klas h.b.
- Diştiplinanın speşifika kompetenşiyaları bu klasta – çıkarêriz onnarı kurikulumdan V-IX klaslara deyni.
- Bibliografiya – sıralanêr kurikulum produktları diştiplinada. Kurikulum produktları: kurikulum V-IX klaslara deyni, üürenmök kiyadı, GİD (V-IX klaslara) kurikulumuna (2019) görä, üüredicilerä deyni metodika kiyatları, türlü metodika teklifleri h.b.

Didaktika plannaması. Metodologiya hem etapların yazdırılması.

Didaktika plannaması – o „üürenmök predmetin strukturasına” analiz yapması, o kompetenşiyaların, subkompetenşiyaların payedilmesi modullerä görä, angıları uygun dizili/koyulu/erleştirili sıravardır/ardısora, angıları gerçekleştiriler semestranın yada üürenmök yılın süresindä.

Üürenmök yılın çeketmesindä en ilkin üüredicilär V-IX klaslara deyni kurikulumun istediklerinä görä lääzım kursunnar uzun zamana kalendar plannamasını. Bu işi çekedeceykän, üüredicilär hesaba alêr hepsi uzun zamana kalendar plannamasına girän komponentleri (bak yukarı).

Bundan kaarä, hesaba alınacak predmetin konseptiyası hem speţifika kompetenţiyaları. „Gagauz dili hem literature” distiplinanın konseptiyasında isteniler, ki ana dili üürenilsin diil sade orfografiya kurallarını bilmäk için, ama taa çok sözleşmäk hem sözündä kullanmak için. Gagauz dili läözüm üürenilsin ölä, ki olsun nicä kullanmaa onu praktika işlerindä, yaşamanın herbir situaţiyasında.

Gimnaziyada **speţifika kompetenţiyaları**:

1. Millet kontekstindä kendi lingvistika hem kultura identikalın kabletmesi, kişiliin bütünnüünü, kıymetliini hem tolerantlıını göstereräk.
2. Aazdan sözleşmektä türlü söz situaţiyalarında komunikativ işbirliindä pay alması, tekstin baalantısını hem içindekiliini diskusiyaya görä göstereräk.
3. Okumakta türlü strategiyanın yardımınnan artistik hem diil artistik tekslerinin kabletmesi, gözletmäk hem kritika fikirlemesini göstereräk.
4. Komunikativ neetlenmelerin realizaţiyasına deyni türlü tiplerdä aazdan hem yazılı tekstlerini kurêr, literatura dilinin (orfografiya, leksika, fonetika, gramatika, semantika) normalarını esaba alarak hem kendi-kendinä kontrol yapmasını, meraklı hem yaratıcı davranışını göstereräk.
5. Türlü-türlü okul hem yaşamak situaţiyalarında dil hem okuyucu görgüsünü integrire etmää, interesi hem pozitif davranışını göstereräk.

Bu **speţifika kompetenţiyaları** teklif ederiz herbir kalendar-tematik plannarın çeketmesindä yazılı olsunnar.

Bunnardan başka: bu plannarı kurarkan, üüredicilär düşer kullansinnar herbir klasta yazdırılı subkompetenţiyaları, angıları verili herbir speţifika kompetenţiyasına görä. Hesaba läözüm almaa, ani bir modulü plana koyarkan, var nicä 1-4 speţifika kompetenţiyası seçilsin, 1-6 subkompetenţiyası ayırılınsın. Subkompetenţiyaları taa dolu, taa konkret läözüm yazmaa. Subkompetenţiyalar var verili kurikulumda V-IX klaslarına deyni, onuştan yakışêr onnarı göstermää tıfralarlan.

Planın ilk hem ikinci bölümneri „Speţifika kompetenţiyası” hem „Subkompetenţiyası” açıklamasından sora, geçelim üçüncü bölümä „Blok/Modul”. Burada **üüredicilär dikaat läözüm olsunnar**. Kurikulumunda eni didaktika konseptiyasına görä veriler herbir klasa baş sözleşmäk temaları. Onnar verili blok gibi.

Örnek gibi 5-ci klasta dört söz teması var:

1. Vatan hem ana dili.
2. Uşaklık hem aylä.
3. Uşaklık hem oynunnar.
4. İilik hem girginnik.

Temel/integrir birimnerin içindekilii düzülü modullerdän. **Örnek gibi 5-ci klası alalım:** Sözleşmäk kulturalı, Fonetika, Folklor h.b. Bu bölümdä onnarı gösterelim läözüm.

Dördüncü bölümün temelindä predmetin didaktika konseptiyası koyulu. Onuştan da *Temel/integrir birimnerin içindekilii* bu türlü veriler. Onnarın sıralıını uzun zamana kalendar plannamasında üüredici kendi bakışına görä var nicä erleştirsin.

Beşinci bölümde veriler literar/nonliterar tekstler, angıları baalı olaceklar blok temasına. O tekstler seçilecek söz temalarını kurmak için yada okumak için teklif edilän tekstlerdän (üüredicinin bakışına görä).

Altıncı bölümde veriler saatların sayısı, edinci bölümde – kalendar zamanı.

Uzun zamana kalendar plannamasının strukturası hem örnekləri.

Örnek gibi aşağıda veriler uzun zamana kalendar plannaması V-ci klaslara deyni (I-ci semestr).

Titul yapraa:

**MOLDOVA RESPUBLİKANIN ÜÜRENMÄK, KULTURA, AARAŞTIRMAK BAKANNII
GAGAUZ YERİN GENEL ÜÜRETMEK MÜDÜRLÜÜ
_____ TEORETİK LİŖEYİ
GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA KAFEDRASİ**

İmzalêerim: _____

Bakıldı: _____

LİŖeyin müdürü: _____

Müdürün yardımcısınnan: _____

« » _____ 2019

« » _____ 2019

**UZUN ZAMANA KALENDAR PLANNAMASI
Gagauz dili hem literatura **dişiplinasında**
2019-2020 üürenmäk yılına**

Klas: 5-ci „A”

Saatların sayısı: 102

Üüredici: _____

Didaktika uuru: _____

Bakıldı hem imzalandı gagauz dili
hem literarura kafedrasının oturuşunda:
Protokol № _____ 2019
Kafedranın başı: _____

V-ci klas (uzun zamana kalendar plannaması)

5-ci klas I-ci semestr						
Speşjika kompeten-şiyası	Sub-kom-petenşiyası	Blok/Modul	Birimlerin içindekilii	Literar/nonliterar tekstläär	Saatlar	Kalendar zam.
1	1.3	Sözleşmäk kulturasi	<ul style="list-style-type: none"> Sözleşmäk kulturasi Komunikativ situatşiyası Sözleşmäk situatşiyaların özellikleri 	N .Baboglu „Ana dilimiz”	1	02.09
2	2.3				1	04.09
3	3.4				1	09.09
5	5.4					
1	1.2					
3	3.2	Fonetika	<ul style="list-style-type: none"> Fonetika.Gagauz dilinin fonetikasi hem grafikasi. Gagauz dilinin alfabeti. Sesläär. Vokal hem konson sesleri. Vokal dönmeleri. Gagauz dilinin vokal garmoniyası. Konsonnar. İkili konsonnar. V konsonnun dooruyazılması. H konsonnun dooruyazılması. Y konsonnun dooruyazılması. Konson garmoniyası. Kısm. Urgan. Lafların sıradan sıraya geçirilmesi. Fonetika analizi. 	N. Tanasoglu „Bucak, Bucak”	1	
4	4.4				1	
5	5.3				1	
		Folklor	<ul style="list-style-type: none"> Folklor Söleyişläär Bilmeycelär Türkölär 	Gavril Gaydarcı „Ana tarafım”	1	
1	1.3				1	
2	2.2				1	
5	2.6				1	
	5.5				1	
3	3.3	Yardımcılık işi	Taktir. Yanışıklara görä iş.	Söleyişläär Bilmeycelär Türkölär	1	
4	4.4				1	
				Tekt taktirä deyni	1	
					1	

		Uşaklık hem aylâ					
1	1.6	Söz teoriyası	<ul style="list-style-type: none"> Baalantılı söz hem onun uurları: dooruluk hem demeklik. Tekst - baalantılı sözün bir payı. 	Masal „Cücä Todur“ N. Baboglu. Annatma „Vani Çilingir“	3		
4	4.1						
5	5.2						
1	1.1	Gagauz dilinin leksikası	<ul style="list-style-type: none"> Gagauz dilinin leksika. Lafların maanaları. Birmaanalı, çokmaanalı laflar. Sinonimnär. Omonimnär. Antonimnär. Profesional lafların hem terminnerin kullaniılması. Dialekt laflar. Frazeologizmalar. 	Masal „Kardaşlar“	1		
2	2.2						
3	3.4						
4	4.5						
5	5.6						
1	1.3	Söz teoriyası	<ul style="list-style-type: none"> Literatura teksti. Tekstin düzümesi, payları. Tekstin paylarında leksika hem gramatika baalantıları. Tekstin temaları, öz fikiri. Tekstin planı. 	N. Baboglu. Annatma „Ççeklik başçası“	1		
2	1.5						
3	2.6						
4	3.4						
5	4.1						
3	3.6	Refleksiv yazısı	<ul style="list-style-type: none"> Aylâ kiyadı, mektubu. Kutlamak sözü. 	Gavril Gaydarcı. „İki ool“ (okumak için tekst). Dimitri Kara Çoban. „Nişannar“ (okumak için tekst).	2		
4	4.4						
4	4.1	Çıkış notası	<ul style="list-style-type: none"> Diktant. Yanışlıklarlan iş. 		1		

P.S. Bu örnektä programaya görä hepsi saatlar verilmedi. Üüredicinin var hakı eklemää orayı yada diişirmää saatların sayısını.

2.3. Kısa zamana didaktika plannaması

„Kısa zamana didaktika plannaması” definişyanın açıklaması. Onun prinşipleri hem karakteristikası.

Kısa zamana plannamak (uroon plannaması) – o bir konkret uroon plannaması, anğısının teması kurulêr uzun zamana didaktika plannamasına görâ. Üüredici belli eder onun içindekiliini, neetlerini, plannêêr uroon etkili ilerletmesini, hesaba alêr üürenicilerin bilgilerini, becermeklerini, çalımnarını, angıların yardımınnan üürenmâk materialını kullanabileceklâr. Düşüner, nicâ didaktika prinşipleri gerçekleştirilecek. Belli eder urokta çalışmak metodikasını: metodları, çalımnarı, formalarını, araçlarını. Hesaba alêr uroon gidimini/örüyüşünü: nicâ işlenilecek frontal, individual, çiftlerdâ, nicâ kontrol yapılacak üürenicilerin üürenilân temayı annamasına, nicâ üürenicilerin aktivliini, çalışmak becermekliini bütün uroon süresindâ tamannanacak, nicâ vakıt kullanılacak, nicâ çıkışlar hem refleksiya yapılacak h.b. Kompetenşiyaları oluşturmak kontekstindâ belli ediler **didaktika proektleri tiplerin klasifikaşiyası.**

Didaktika proektleri tiplerin klasifikaşiyası:

- *bilgileri kazanmak becermekleri oluşturmak uroo;*
- *bilgileri annamak becermekleri oluşturmak uroo;*
- *bilgileri kullanmak becermekleri oluşturmak uroo;*
- *bilgilerâ analiz-sintez yapmak becermekleri oluşturmak uroo;*
- *bilgileri kantarlamak becermekleri oluşturmak uroo;*
- *karışık (kombinir) urok.*

Didaktika proektlerin strukturası var nicâ başkalaşsın, kimi etaplar verilmesin. Örnek gibi *bilgileri kazanmak becermekleri oluşturmak uroonda* bilgilerin aktualizaşiya etayı var nicâ verilmesin yada eni materialın üürenilmesi etayı – *bilgileri kantarlamak becermekleri oluşturmak uroonda.*

Uroon herbir tipin örnek için strukturası.

Bilgileri kazanmak becermekleri oluşturmak uroon strukturası:

1. Dikatın çekilmesi.
2. Neetleri bellietmâk, problema koymak. Üürenmâk çalışmasına motivlemâk.
3. Bilgilerin aktual edilmesi.
4. Eni materialı üürenmâk/üüretmâk.
5. Materialın kaavilenmesi hem becermeklerin oluşturması (reproduktiv uurunda).
6. Kantarlamak.
7. Feedback'ın gerçeklenmesi.
8. Evdeki işin verilmesi.

Bilgileri annamak becermekleri oluşturmak uroon strukturası:

1. Dikatın çekilmesi.
2. Evdeki işi kontrol yapmak.
3. Bilgilerin hem becermeklerin aktual edilmesi.
4. *Materialın kaaviletmesi hem becermeklerin oluşturması:*
 - a) reproduktiv uurunda;
 - ä) produktiv uurunda.
5. Kantarlamak.
6. Feedback'ın gerçekleşmesi.
7. Evdeki işin verilmesi.

Bilgileri kullanmak becermeklerini oluşturmak uroon strukturası:

1. Dikatın çekilmesi.
2. Evdeki işi kontrol yapmak.
3. Bilgilerin hem becermeklerin aktual edilmesi.
4. *Materialın kaaviletmesi hem becermeklerin oluşturması:*
 - a) produktiv uurunda;
 - b) başka razgelişlerä geçirmäklä.
5. Kantarlamak.
6. Feedback'ın gerçekleşmesi.
7. Evdeki işin verilmesi.

Bilgilerä analiz-sintez yapmak becermeklerini oluşturmak uroo:

1. Dikatın çekilmesi.
2. Evdeki işi kontrol yapmak.
3. Ürenilimiş teoriya materialına analiz-sintez yapmak (sistematižağa, klasifiğağa, bütünneştirmäk).
4. Ürenilimiş kararlanmak metodlarına analiz-sintez yapmak:
 - a) produktiv uurunda;
 - ä) başka razgelişlerä geçirmäklä;
 - b) yaradıcılık uurunda.
5. Kantarlamak.
6. Feedback'ın gerçekleşmesi.
7. Evdeki işin verilmesi.

Bilgileri kantarlamak becermeklerini oluşturmak uroon strukturası:

1. Dikatın çekilmesi.
2. Kantarlamak işini yapmak için instruktaj.
3. Kantarlamak işini yapmak (test, proektin koruması h.b.).
4. Feedback'ın gerçekleşmesi.
5. Evdeki işin verilmesi.

Karışık (kombinir) urok:

1. Dikatın çekilmesi.
2. Bilgilerin hem becermelerin aktual edilmesi.
3. Eni materialı öğrenmek/üretmek.
4. *Materialın kaavilemesi hem becermelerin oluşturması:*
 - a) produktiv uroda;
 - ä) başka razgelişlere geçirmäklä.
5. *Kantarlamak:*
 - a) formativ (hergünkü), üretmeli.
 - b) sumativ.
6. Feedback'ın gerçekleşmesi.
7. Evdeki işin verilmesi.

Didaktik plannamasının metodologiya hem etaplar yazdırılması.

Uroon didaktika proektin kurması temellener bu elementlere göre:

- neyâ isteeriz etişmä - uroon neetleri;
- ne lââzim neetlerin etişmesine deyni - içindekilii hem didaktika kolaylıkları (formalar, metodlar, çalınar hem teknikalar, üretmek araçları);
- nicâ belli ederiz öğrenmenin efektifliini - kantarlamak strategiyaları.

Uroon didaktika proektinä girer:

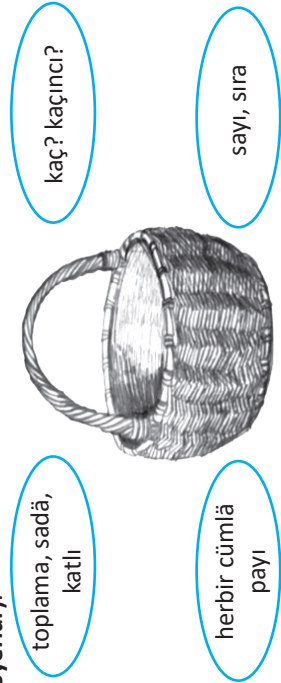
- giriş payı;
- uroon gidimi/örüyüşü.

Hergünkü plannamak gerçeklener zamandaş vakıta bilinän modellerin birisine göre. Nesoy da olmasa bu model, ana dilindä sözleşmek kompetençyaları dili hem literaturayı öğrenmek proçesinde ilerlenerler aktiv öğrenmek metodologiyasına göre. Üređici çeşitli uroklar düzâbilir, elbetki, herbir urok için başka-başka metodları kullanarak. Ama, nicâ da olmasa, uroon etaplarını üreğici lââzim sıraya dizesin hem urokların türlü tiplerini kullansın. Aşada vereriz klasik modelinä göre uroon didaktika proektlerin modellerini, angıları düzüler genel haberlerden hem uroon örüyüşünden.

I. Kısa zamana klasik plannamak modeli

Uroon etapları	Uroon içindekili, üürenicilerin çalışması (kıسادan yazdırmak)	Üüredicinin çalışması
Dikatın çekilmesi	Bu ilk moment temanın girişindä, angısı doorudêr üürenicileri uroon içindekiliinä.	Üüredicinin davası – seçmää bu urok için yakışan metodu hem ona görä material uydurmaa.
Uroon neetlerinnän tanıştırmak	Dikatlıını çekmök etapın ii hazırlanması yardım edecek üürenicilerä, kendileri görsün uroon ilk etapını hem neetlerin baalantısını.	Teklif edilsin var nicä bir motivli cümlä: „Bu urokta biz..., çünkü ...” h.b.
Üürenicilerin bilgilerini üürenmiş temaya görä aktual etmök/eniletmök	Bu etapy var nicä herkerä plannanmasın, verilän zaman herbir urokta başakalaşsın. Önemni, ki formaları diişik olsun, uydurulsun soruşların speşifika kompetenşiyalarına görä, läüzimni bilgilerin hem becermeklerin varlıına görä.	Üüredici konsultaşya yapêr, açıklêêr, üürenicilerin çalışmasını doorudêr.
Eni materialın açıklaması	Uroon materialını (resim, tekst, slayd, tablişa, audio hem video yazıları) var nicä göstereş üüredici dä, üürenicilär dä. Tekst var nicä profesional interpretaşyasında selsensin, bir film yada spektakli fragmenti bakılsın. Burada çekeder ortaklıkta üürenmök, çünkü grupalara bölünmök taa ilerleder çalışmayı.	Üüredici konsultaşya yapêr, açıklêêr, üürenicilerin grupalarda çalışmasını doorudêr.
Üürenmök/üüretmök proşesi. Eni temanın üürenilmesi.	Bu etap taa çok vakit kaplêêr, burada „bilmemektän” „bilmeyä” geçmök olêr. Üüredici düşüner üüretmök işlemlerini, onnarın sonuçların etişmesine doorudêr. Üürenicilär var nicä kabletsinnär individual, çiftlerdä, grupalarda çalışmak için davayı; informaşya işlettirmök için; tekstläer okumak için, angıların annaması gösterilecek; soruşlar, neyä görä cevaplar düzülecek; problem situaşyalarını kararlamak için düşünmekläer.	Üüredici üürenmök çalışmasını doorudêr, götürer yada ona katılêr, läüzim olursa. Uroon herbir momentindä üüredici biler, ne olêr klasta, nicä üürenmök/üüretmök proşesi geçer.
Başarılara etiştirmök. Üürenilmiş materialı kaaviletmök	Kurulêr kolaylık, ki üürenici kendibaşına denesin davayı gerçekleştirmää. Şindi önemni görmää, ani o biler, nicä kendisi işleer.	Üüredici konsultaşya yapêr, açıklêêr.
Feedback'ın gerçekleşmesi	Feedback'ın gerçekleşmesi yardım eder üüreniciyä görmää, angı uurda o bulunêr, uroon neetlerinä bakarak. Feedback var nicä üürenicilerin kendini yada biri-birini kantarlamasında da.	Üürenici feedback'ın gerçekleşmesi etapında geçirer bütün uroon süresindä, verbal hem non-verbal, pozitiv yada negativ olarak.

Kantarlamak	Önemni, ki üürenici annasın, nedä yannışlık yapêr, nedä zorlanêr. Herkerä notalamak kolaylıı var nicä olmasın, burada üüredici mutlak kullanêr verbal kantarlamasını.	Üüredici kantarlamak, kendini kantarlamak hem biri-birini kantarlamak metodlarını kullanêr, klasın yada ayırı üürenicilerin progresini gösterer.
Üürenilmiş materialı gerçekteştirmek becermekleri	Bu etap üürenicilerä başka üürenmek kontekstindä bulunan eni davalar veriler. Üürenicilär eni bilgilerin gerçekteştirmek becermeklerini göstererlär, kimisindä halizdän dä kendi kompetenşiyaların oluşturulması belli ediler, kimisi taa işleerlär onun ilerletmesindä.	Üüredici konsultaşya yapêr, açıklêêr.
Evdeki işin verilmesi	Nekadar? hem nesoy neetlän? kararı almaktan sora üüredici verili temanın kontrol yapmak kolaylıını hem onun gelän urokta kullanmasını düşünecek. Bu razgeliştä tema olacek diil sade kontrol forması, ama üüretmäk/üürenmäk çalışmasının temel oluşturuucu etkisi dä.	Üüredici birkaç variantlı davaları açıklêêr.

Uroon etapları	Üüredicini/üüredicilerin çalışması	Vakit	Kantarlamak strategiyaları	Didaktika strategiyaları
Dikatin çekilmesi	Zaman hayır olsun. Ban mutluyum, ani görerim sizi. Nesoy keflän siz geldiniz bizim dersä? Uroomuzu isteerim çekettirelim bir melodiya seslemesinnän („Hayvannarın dünnesindän” kolverimdän). Nicä diişildi kefiniz? Söläyin birär cümüäylän.	2 m		sözleşmäk, muzika seslemesi
Bilgilerin aktual edilmesi	Angi temayı biz üüreneriz? Evdeki iştä zorluklar oldu mu? (evdeki işä kontrol yapılır).	3 m	kendini kantarlamak	frontal soruları
Uroon neetlerinnän tanıştırmak	Biz bu uroakta bütünneştirecez bilgilerimizi sayılık için, gösterecez, nicä becereriz onu kullanmaa, üürenecez taa meraklı işlar için. İşleyärkän, görecez, nesoy bilgilerimiz var. Dooru cuvapları sepetçik içinä koyacez, varsa yannış cuvap, onnari doorudacez.			üüredicinin sözü
Üürenilimş teoriya materialına analiz-sintez yapmaq (sistematiqatıya, klasifikasiya, bütünneştirmäk)	Ne bilersiniz sayılıklar için? (Üürenicilər yazılı laflara görä cuvaplarını kurêrlar da interaktiv taftasında „bilgi sepetçiinä” koyêrlar). 	3 m	biri-birini kantarlamak üüredicinin kantarlaması	bilgi sepetçii interaktiv taftası soruş kurmak
	Çalışmamızı ilerledelim bu laflarlan, angısı bu uroakta bir epigraf olacek: „Ana sevdası bu dünnedä en üüsek duygu”? Nica annêêr-sınız bu lafları? <i>Ana sevdası sınırsız. Bu lafları biz var nica söyleyim hem insannar için, hem da bizim küçük kardaşlarımız için. Hayvannar becererläer korumaa kendi yavrularını, sevmää onnari, düşünmää onnar için. Buna yaşamakta var çok örnek.</i>			

<p>Üretilmiş kararlanmak metodlarına analiz-sintez yapmak:</p> <p>a) produktiv uurunda;</p>	<p>Tekstlän işlemäk. 1996 yılda bir kedi 5 biraylık kedickilärlän yaşardı Nyu-York kabasında eski garajda. Bir gecä o garaj yanmış. Gelän ateşçilär denemişlär, ani yanar yapının yanında kaçınêr kedi. İnsannar görmüş, ani o dişlerindä çıkarêr kedici. Bölä ana-kedi çıkarmış yangından 5 yavrusunu. Onnarı çıkardıyan, kedi kaybetmiş kendini. 3 ay hayvannarı koruyan insannar ilağlamışlar kediyi. Onun 4 yavrusu da kalmış saa. Geroya (kahramana) vermişlär ad Skarlet. Kedi yaşamış ta 13 yıl. Skarlet olmuş bütün dünneä ana sevdası hem inannık örnä. 1996 yılda kurmuşlar maasuz baasış, angısı veriler insannarı kurtaran hayvannara. Ta 1000 sik bu baasış veriler yıkık yapıların altından insannarı çıkaran köpeklerä. Kedi-geroy ödü oktäbrinin 11, 2008 yılda.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tekstin tipi nesoy? 2. Tekstin temasını hem öz fikirini açıklayın. 3. Nişannı cümleyä sintaksis analizi yapın (bir üürenici taftada). 4. Nesoy sayılıklar var teksttä? 5. Nesoy cümle payı var nicä olsun sayılık? <p>Fotoprezentațiya hayvannar-analar için. Bakarak bu fotolara, annêrsin, ani hayvannar sever yavrularını hep ölä, nicä insannar kendi uşaklarını. Nesoy sayılık bu fotolara görä var nicä sıralayası-nız?</p> <p>Hayvannar çoyu girdi Gines kıyadına. İşlemä bölümnêrdä.</p> <p>1. Yazın lafların sayılıkları. Nesoy sayılıkların maanasına görä kul-lanılı teksttä? Toplama sayılıkları yazın teftêrä.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 6 yıl yaşamış açta Argentinadan kedi, angısının adı Minho. 7 tırnak herbir pançasında var Kanadadan kedidä, angısının adı Djejk. En aar kedi çekärdi 21 kila. 38 yıl yaşamış Tehastan bir kedi. 30 000 siçan tutmuş şotlandiyalı bir kedi Tauzer, bu üzerä onun adında düzülü bir anmak külesi. 92 detibel – en üüsek sesli kedinin baarması. Hep okadar ses kaavisi olêr erä dooru gidän uçakta. 	<p>5 m</p> <p>kantarlamaq</p>	<p>tekstlän işlemäk</p>
<p>ä) başka razgelişlerä geçirmäk; b) yaradıcılık uurunda</p>	<p>3 m</p>	<p>1 m</p> <p>kendibaşına işi kantarlamaq</p>	<p>individual iş - fotoprezentațiya</p>
<p>b) yaradıcılık uurunda</p>	<p>3 m</p>	<p>bölümnêrdä biri-birini kantaalamak</p>	<p>sınış bölümlerin işlerini</p>

	3 m	<p>2. Okuyun dooru sayılıkları. Sıra sayılıkları yazın tefterä. <i>En aar köpek sayılêr mastif Aykam. Onun üüseklii – 94 santim, aarlıı 1989 yılda – 155, 58 kila. 1849 yılda köpek Beng, koolar-kan tavşami, atlamış 9,14 metra uzunnuuna hem 1,4 metra üü-seklää. En kaavi köpek sayılêr senbarnar Raytes: 80 kilalik, angırsı iyülün 21, 1978 yılda çekäbilmiş 2905 kila. Köpeklar yaşêrlar 8-15 yıl. 29 yıl hem 5 ay yaşadı avstraliyalı bir köpek Blui. 27 yıl hem 313 gün şotlandiyalı köpek Tefi.</i></p>	
bölüklerdä sınış	2 m	<p>3. Okuyun dooru sayılıkları. Bölmä sayılıkları yazın tefterä. <i>En üüsek beygirin (Sempson adı) boyu – 2 m 19 sm, aarlıı onunun 1524 kg. O duumuş 1846 yılda. En küçük sayılêr poni Liti Pamp-kin, angısınin aarlıı 1875 yılda çekärmış 9,07 kila hem boyu –35,5 sm. En üüsek atlamış beygir Uaso – 2,47m 1949 yılda. 8,4 m uzunnuuna atlamış beygir Samting 1975 yılda. En hızlı kaçan beygir sayılêr Biç Rekit , angısı hızlandı Mehiko kasabasında 69,69 km/s.</i></p>	
biri-birini kantarlamak	1 m	<p>Bölükler işleyärkän, üüreniciler kendibaşına sınış yapêrlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hallamaa: (S.h. hem D.h.) beş, irmi bir, iki dost (orta uurda üürenici). Nesoy çıkış var nasıl yapalım sayılıkların diişilmesi için? - Kurmaa dava da ona göra örnää esaplamaa (üüsek uurda üürenici): 	<p>individu al işlär (sınış)</p>
ayırı iş sınış	1 m	<p>Cuvap etmä soruşlara (yufka uurda üürenici): <i>Angı yılda sän duudun? Kaç yaşındaysın sän? Kaçınıcı klasta sän üürenersin? Sızdä kaçır uruk gündä olêr?</i></p>	<p>ayırı iş sınış</p>
yaratıcı dava	2 m		<p>yaratıcı dava</p>

	<p>Oyun „Aplodisment“</p> <table border="1"> <tr> <td>1. iki</td> <td>6. beşlik</td> <td>11. binnik</td> </tr> <tr> <td>2. bin</td> <td>7. onikinci</td> <td>12. altıkatlı</td> </tr> <tr> <td>3. irmi</td> <td>8. üçlemää</td> <td>13. ikincili</td> </tr> <tr> <td>4. ikili</td> <td>9. birleşmää</td> <td>14. altmış</td> </tr> <tr> <td>5. altıncı</td> <td>10. üz bir</td> <td>15. birsoy</td> </tr> </table> <p>Dava: tanımaa söz paylarını, sayılıklarda şamarlarını uurmaa. Hayvannar için, onnar nicä bir can olduu için yaratmalar da kuralr. Biz okuyacez S. Bulgarın anlatmasını „Sırcık“.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Annatmanın baş personajı kimdir? Sırcık nesoy bir ana? - Öz fikirini açıklayın. Nicä bu tekst baalı epigrafları? - Nesoy artistik kolaylıkları teksttä var? <p>Yapmaa analiz üürenicilerin çalışmasına.</p>	1. iki	6. beşlik	11. binnik	2. bin	7. onikinci	12. altıkatlı	3. irmi	8. üçlemää	13. ikincili	4. ikili	9. birleşmää	14. altmış	5. altıncı	10. üz bir	15. birsoy	1 m		aazdan sınış
1. iki	6. beşlik	11. binnik																	
2. bin	7. onikinci	12. altıkatlı																	
3. irmi	8. üçlemää	13. ikincili																	
4. ikili	9. birleşmää	14. altmış																	
5. altıncı	10. üz bir	15. birsoy																	
Kantarlamak		5		oyun „Aplodisment“ okumak tekstlän işlemäk															
Feedback'in gerçekleştirilmesi	<p>Dönelim uroon epigraflına. Göräbildik mi biz bu lafların dooruluunu?</p> <p>İlerledelim cümleyi: „<i>Büün uroakta biz...</i>“ Açıklayın. Nesoy çıkışa var nicä gelmää bu dersin sonunda?</p>	2 m	notalamak	üüredicinin kantarlaması kendini kantarlamak															
Evdeki işin verilmesi	<p>Fotoprezentaşıya „Anmak taşı hayvannara“. Çok devletlerde var anmak taşı hayvannara. Bu fotolar yardım olacek evdeki işi yapmaa.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kurmaa dava da esaplamaa örnää, yazıp onu laflan. 2. Yaşamaktan uydurulma yazısı bir sevgili hayvan için yazmaa, kullanarak sayılık (6-8 cümle). 3. Kurmaa 5 cümle ev hayvanı için. 	1 m		fotoprezentaşıya															
		1 m																	

3. „GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA” PREDMETİN KURİKULUMUN ÜÜRETİMİN METODOLOGİYALARIN TEMELİ

3.1. Eni (2019 y.) kurikulunun temelindä didaktika strategiyaların kurulmasının printjleri

„Gagauz dili hem literatura” predmetindä didaktika strategiyaların annaması hem karakteristikası.

Didaktika strategiyaları – o bir yol, angısı yardım eder **üüretmäk**-üürenmäk-kantarlamak projesini taa üüsek uurda, taa effektiv yapmaa/gerçekleştirmää. Didaktika strategiyası – o metodların, çalınların, türlü materialların hem başka resursların katlı sisteması, angısı doorudulu neetlerin tamamnasına:

- önemni eri kaplêr didaktika **çalışmasında, çünkü üüredici uroon proektini kurêr strategiyanın kararına görä;**
- o benzeer katlı didaktika ştenariyasına, neredä pay alêrlar üüretmäk-üürenmäk-kantarlamak projesin subyektleri (üüredici-üürenici, üürenici-üürenici);
- üüretmäk-üürenmäk-kantarlamak projesindä konkret situaşyanın kararını taa uygun, taa effektiv hem taa logikayca predmetin metodologiyasını dooru bellieder (butürlü koruyarak projesin subyektlerini türlü yannışlıklardan).

Üüretmäk strategiyaların komponentleri:

- üüretim çalışmasının organizaşya hem ilerlemäk sisteması;
- metodologiya sisteması, didaktika metodları hem onnarın dooru kullanmasının sisteması;
- üüretim araçları;
- operativ neetlerin sisteması.

Üüretim didaktika strategiyaların karakteristikası:

- konkret üürenmäk situaşyalarında üürenicileri meraklandırêr;
- **üüretmäk projesin içindekiliini üürenicilerin psiho-individual özelliklerinä uydurêr** hem raşjonal yapêr;
- distiplinalararası işbirliini optimal yapmaa üüretmäk projesindä yardım eder;
- üüretim projesindä kontekstli, original, kimär kerä unikal elementleri.kaplêr.

Üüretim didaktika strategiyalarının tipleri:

1. **indukşya strategiyaları**, özeldän genelä üürenmäk geçer;
2. **dedukşya strategiyaları**, geneldän özelä, kanonnara yada printjlerä görä üürenmäk geçer;
3. **analogiya strategiyaları**, üüretmäk hem üürenmäk modellerin kullanmasınan geçer;

4. *transdukþiya strategiyaları*, ölä nicä metaforaların yardımınan açıklamak;
5. *kariþik strategiyaları*: indukþiya-dedukþiya yada dedukþiya – indukþiya;
6. *algoritma strategiyaları*;
7. *evristika strategiyaları*, problemayı, enilikleri, gipotezaların annamasını, evristika dialogu kullanarak, kendi fikir iþlemesinnän ilerletmää bilgileri.

Didaktika strategiyaları tamamnanêr üüretmæk hem üürenmæk metodların kullanmasınan (informativ hem aktiv pay alması, individual aaraþtırmaklar, kontrol etmæk hem nota). Strategiyayı diil lääzım kariþtırmää metodlan hem didaktika metodologiyasınan. Didaktika strategiyasının hem didaktika metodun arasında var farklık. Eer didaktika metodu – bir konkret olay, didaktika strategiyası – olayların modeli, angısı düzüler uzun, orta ya kısa zamana.

Didaktika strategiyası temel metodun adını kableder. Örnek gibi, problema situatıyısını çözmää deyni lääzım kuralım problematizaþıya strategiyasını, proekt çalıþmasını gerçekteþtirmää deyni – proekt strategiyasını.

Herbir strategiyanın kendi metodları var. Üüretmæk–üürenmæk-kantarlamak proþesin ilerletmesi için var nicä bu kriteriyaları niþannamaa, angıları didaktika strategiyaların uurunu belli ederläer.

Didaktika strategiyaların var kendi kriteriyaları:

- aktiv sözleþmäk;
- aaraþtıran olayların evristika tanıması;
- kreativlik.

Didaktika strategiyasının içindekiliindä metodlar kombinir var nicä kullanılsın yada diiþtirilsin, hesaba alarsak:

1. *eni materialın açıklamasını*;
2. *üürenmæk proþesin götürmesini (nesoy davalar çözüler urokta)*;
3. *üüretmenin diferinþial kolaylıklarını (frontal, grupalarda yada individual)*.

Didaktika strategiyaların var türlü klasifikaþıyası. Onnar başkalaþêr belli kriteriyalara görä. Pedagogika **neetlerin dominant** kriteriyalarına görä, onnar bölünerläer:

- I. didaktika strategiyaları, angıların baş neeti baalı eni materialın verilmesinnän (evristik sözleþmenin strategiyası, problemayı çözmæk strategiyası, lekþiya strategiyası, algoritmalar kurmak strategiyası);
- II. didaktika strategiyaları, angıların baş neeti kabledilmiş bilgilerin hem becermeklerin funkþional verilmesinnän baalı (problematizaþıya sterategiyası);
- III. didaktika strategiyaları, angıların baş neeti baalı üürenicilerin kiþiliin açıklamasınan (didaktika oyunu, diskusiya, brainstorming).

Didaktika strategiyaların, sınaşmaların hem içindekiliin arasında baalantıların açıklaması.

Gagauz dili hem literatūra predmetin üürenmesi önemni eri kaplêêr gimnaziya üürenicinin komunikativ sınaşmaların oluşturmada, okulcunun cümneyä integrir etmesindä. Zamandaş didaktikada uroon kurmasında/motodologiya proektin düzmesindä var birkaç istemäk, angılarını üüredici mutlaka läüzım hesaba alsın:

- ✓ birinci, praktikada kullanmaa o didaktika strategiyaları, angıları uyêr predmetin kurikulumunda verilmiş integrir birimnerin içindekiliinä;
- ✓ ikinci, üürenicilerin istemeklerinä, yaş uurlarına uyan türlü metodları kullanmaa;
- ✓ üçüncü, kimi metodların kullanmasını taa genişletmää, angıların yardımınnan üürenicilär taa aktiv olaceklar uroklarda, angıları meraklandıraceklar üürenmäk-üüretmäk-terbietmäk proşesindä.

Nicä taa ileri sölenildi, üüretmäk strategiyası baalı uroon neetlerinnän (BBS – bilgilär, becermeklär hem sınaşmalar) hem integrir temaların içindekiliinä. Hem onun var büyük etkili üürenicilerin başarılarına, neçinki üürenicilerin başarıları baalı onunnan, nicä üüredici kullanêr hem doorudêr didaktika strategiyaların hem didaktika neetlerin arasında işbirleşmesini.

Didaktika strategiyası – o bir strukturalı karar, nicä proekt yapmaa hem toplamaa türlü üüretmäk metodları, araçları, formaları, deyni üürenicilär o kolaylıkların yardımınnan üüretmäk neetlerini tamamnasınar.

Şkolada Üürenmäk proşesindä neet-içindekili-strategiya arasında gösteriler bir algoritm, didaktika işlerinä uroklara hazırlanarkan, läüzım bunu hesaba almaa:

- speşifika kompetenşiyaları, sora subkompetenşiyaları, ondan sora uroon neetleri kurulêr;
- üürenicilerin intelekt uurununu, becermeklerini, üürenmeyä motivaşiyasını hesaba alarak, onnarın resurşlarına analiz yapılêr;
- insan hem material resurşları belli ediler.

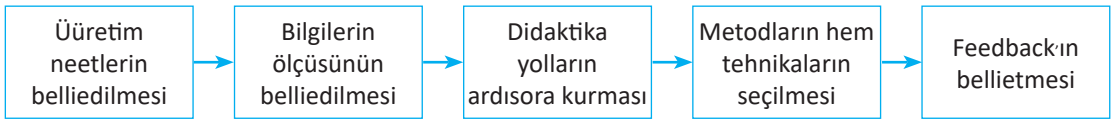
Didaktika strategiyaların düzmäk prinşipleri.

Didaktika strategiyaların düzmesindä kolaylıklar hem orientirlär.

Didaktika strategiyaların düzmesindä iki türlü olay var:

- a) teoriya olayı, açan birkaç metod hem çalım integrir kullanılêr, üüretmäk-üürenmäk-terbietmäk proşesini efektif yapmaa deyni;
- b) praktika olayı, açan tehnologiyalar kantarlanêr (orayı girer üüredicinin stili dä), angıları kullanılan strukturalı optimal yapêrlar.

Didaktika strategiyalarının proekt yapılması geçer birkaç etap:

Verili algoritmaya görä didaktika strategiyaların kurulması gerçekteştirilecek.

Gagauz dilini hem literaturayı üretmek hem öğrenmek strategiyaların düzmesi pek yakın türlü modellerä, angıları kullanılır zamandaş dillerin öğrenmesindä.

Teleologiyaya (ne neetlän yapılêr türlü psihika proşesleri?) bakarak, lâazım uydurmaa üretmek strategiyalarını predmetin speşifika/subkompetenşiyalarının.

Deyecez, **aazdan sözleşmektä türlü söz situaşiyalarında komunikativ işbirliindä üürenicinin pay almasını** oluşturmaa deyni, lâazım strukturalı düzmää didaktika strategiyasını komunikativ çalışmasının speşifikasının (seslemektän/lafetmektän/okumaktan/yazmaktan sora annamayı).

Kompetenşiyalara görä üüredici ayırêr komunikativ, aaraştırmak, yazmak strategiyalarını. Reprodüktiv, prodüktiv hem yaradıcılı metodlar hem çalınar kullanılacak, teklif edilän tekstlär sä yardımcı material gibi olaceklar sözleşmek sınaşamklarını oluşturmaa deyni.

Bu türlü strategiyalarda kritika düşünmelerini ilerledän (KDİ) metodlara akşent yapılacaktır.

Bunnar hepsi olêr üüredicinin pedagogika ustalına, becerikliinä görä.

3.2. „Gagauz dili hem literaturaya” predmetin öğrenmek-üretim didaktika strategiyaları

Didaktika strategiyası var nicä açıklansın türlü bakıştan. Metodların, kolaylıkların hem tedarıkların kullanmasında didaktika strategiyası – üretim proşesinin efektif yolları. Didaktika strategiyası nişannandır “iki ya taa çok metodtan” grupa, angısı kullanılır üretim proşesinin efektifliini üüseltmek için. Bir strategiyanın metodlarını maasuz ayırmaa lâazım.

Nicä ileri sölendi, nişannandı, “Gagauz dili hem literaturaya” predmetin üretmesinin sonunku neeti – dil kompetenşiyasını oluşturmak hem dili praktikada kullanmak. „Gagauz dili hem literaturaya” dişiplininin içindeki temel – tekstleri okumak, tekstlän işlemek. Baalamaa öğrenicinin çalışmalarını dooru yazmakta hem söz ilerlemesindä yardım eder **tekstlän iş** – nicä temel didaktika bircii. Üüredicilerin çoyu bilir, ani teksti annamamak, teksttâ zorlanmak olêr ondan, ani okulcu annamamış okunmuş teksti hem tekstâ görä soruşları. Onuştan aşaa verili örnek, nicä işlemää tekstlän **„Prodüktiv okumanın teknolojyası” (POT)** yardımının.

Üretmää uşaa „dooru”, „produktiv”, „efektiv” okumaa – üredicinin baş davası. Bu teknolojiyayı kurdu profesor N. Svetlovskiy, onun yardımınan oluşturulêr o çıkışlar, angıları için sölenen standartlarda. Bu teknolojiya universal hem olur kullanılsın herbir tıklada. O ilerleder hem oluşturêr hepsi universal üretim çalışmalarını: kognitiv, komunikativ, regulativ, kişilik. Üredici düzer uşakların araştırmak çalışmasını ölä, ki onnar kendileri “düşünsünär ötää dooru” uroon baş problemayı çözmesinä kadar hem kendileri annadêrlar nicä bu durumda efektif olmaa. Üredici olêr partnör, siiredici bu çalışmada. **POT-un** üç basamaa var:

Testtän ileri çalışmak	Tekstlän çalışmak	Teksttän sora çalışmak
„Başlık için prognoz”	„Okumak çevredä”	„Kalın hem incä soruşlar”
„Fikir Sepedi”, „Beyin saldırımı”	„Sessiz okumak soruşlarlan”	„Soruşların aacı”
„Glosariy”	„İnsert”	„Blumun kubu”
„Yarışêriz yazıcıylan”	„Okumak durgunmaklarlan”	„Pasport”
„Bilerin. İsteerim bilmää.	„Kaldır problemayı – ver	„Renkli kırlar”
Ürendim”	karar”	„Reklama”
„Asoştıativ sırası”	„Plan kur”	„Telagrama”

I. Bu çalışmanın ilk etapı – **Testtän ileri çalışmak**. Onun neeti – ilerletmää ürenicinin becermelerini düşünmää, prognoz yapmaa tekstin içindekiliinä. Yazdırılm birkaç tehnikanın kullanmasını:

1. Tehnika „Başlık için prognoz”

Sınış: Tekstin ilk sıralarını ya başlı okuduktan sora, düşünün da söläyin, ne için analılacak Mina Kösenin annatmasında „*Dünneyin temeli!*”, Nikolay Baboglugunun annatmasında „*Eski adetlär batêrlar*” h.b. Tekstin ilk sıralarını okuduktan sora, düşünün da söläyin, sanki ne iş için annadılacak bu teksttê? Uyêr mı bu başlık yaratmanın adına? „**Asoştıativ sırası**”. *Büün biz okuyacez hem lafedeciz bu tema için Nesoy asoştıatiya peydaletêr sizdä, okuyarkan bu temayı? Adlıkları kullanarak, verin örnek.*

2. Tehnika „Beyin saldırımı” („Fikir (annama, ad) sepedi”)

Sınış: Düşünün da söläyin, ne siz bilersiniz Mina Kösa için? Ne için annadılacak bu teksttê? Kim bu anatmada baş personaj var nicä olsun? Nesoy oluşlar annatmada var nicä yazdırılsın?

Bu teknika kullanılêr ürenicilerin individual hem grupalarda çalışmalarında, uroon ilk etapında. O verer kolaylık açıklamaa, ne düşünerlär ürenicilär uroon teması için. Üredici nişannêr temanın baş annamasını da teklif eder ürenicilerä yazmaa nekadar taa çok laf hem lafbirleşmesi, baalı bu temaya ya annamaya. Uşaklar yazêr aklına gelän hepsi asoştıatiyaları. Ürenicilär işleerlär 2 minut individual. Sora 2 minut paylaştêrlar fikirlerinnän çiftlerdä, grupalarda. Tekrarlanan hem original fikirleri hesaba alêrlar da hazırlêrlar kolektiv cevap. 2-4 minut „Fikirleri sepedä atmak”. Herbir çift (grupa) sıraylan okuyêr yazılı fikirleri. Üredici onnarı taftada nişannêr. Teknikayı geçirmäk zamanı: 7-8 minut. Baş şart – tekrarlamamaa onu, ne dedi başkası. Tehnikanın neeti: üretim proşesindä herbir ürenicinin aktif payılması.

3. Tehnika „Glosariy”

Sınıs: Bakın verili laflara da söläyin, nesoy laflar baalı bu tekstlän? (ekmek, bereket, hesaplık, adet, cömertlik h.b.) Teksti okuduktan sora, dönün bu laflara da genä bakın teksttä onnarın maanasına hem kullanmasına, annamalara kendi interpretaşyanızı verin.

4. Tehnika „Yarışêrız yazıcıylan”

Sınıs: Resimnerä (illüstraşya) süjet için bakın da verin prognoz, ne için sölenecek bu teksttä, bu annatmada? Bir ürenici verer kendi variantını, kalanı onu tamannêêrlar.

II. Tekstlän çalışmak. Bu çalışmanın neeti – teksti annatmaa hem ona interpretaşya vermää, soruşları kurmaa, kendi fikirlerini tekstin süjeti için hem personajın rolü için kompozişyada açıklamaa h.b.

1. Tehnika „İnsert”. Nişannar: **(V)** – bilerim; **(+)** – eni; **(–)** – diilim kayıl; **(?)** – annamêêrim. Olur başka nişannar da olsun: **S** – soruş; **C** – cuvap; **B** – bilerim; **E** – eni; **M** – meraklı; **X** – isteerim üürenmää.

„İnsert” tehnikanın kullanmak prinşipleri:

- açığöz teksti okuyun;
- koyunuz **(V)** nişanını bu teksttä, eer varsa onda o fikirlär, angılarını ilerdän bilärdiniz;
- koyunuz **(+)** nişanını, eer okunmuş informaşya sizä deyni eni, ama siz onunnan kayılsınız;
- koyunuz **(–)** nişanını, açan informaşyayı kabletmeersiniz, diilsiniz kayıl onunnan;
- koyunuz **(?)** nişanını, açan informaşya annaşılmaz yada läüzim taa aaraştırmaa.

Bu tehnikayı var nasıl, teksti okuyarkan, taa derin onun içindekiliinä daalmaa, düşünmeli analiz yaparak, okumak için yada eni lafları üürenmäk için. Monitoring için üürediciyä läüzim bölä bir tablişta çizmää:

V	+	–	?
bilerim	eni	diilim kayıl	annamêêrim

Üürenicilär tablişayı doldurêrlar. Bundan sora bir diskusiya çekeder. Taa çok (-) hem (?) nişannarı hesaba alınêr. Şkolacılar söleerlär, ne bu teksttä iidi, ne onnarın düşünmeklerinä uymadı. Bu diskusiya yardım eder üürenicilerin bilgilerini ilerletmää.

2. Tehnika „Okumak durgunmaklarlan”. Teksti durgunmaklarlan okumaa, neredä soruşlar koyulêrlar teksti annamak için hem içindekiliinä prognoz yapmak için.

3. Tehnika „Kaldır problemayı – ver hesabi”. Getirin aklınıza, nesoy zorluklarlan karşı gelärdi personajlar. Bu problemalar çevreyä alınêrlar. Sora üürenicilär paylaşêrlar grupalara hem vererlär kendi hesaplarını, nicä bu problemaları olur çözmää.

III. Teksttän sora çalışmak. Neet – tekstin avtorlu maanasına dayanarak, okumak interpretatıyasına korekşıya yapmaa.

1. Tehnika „Ktlı hem sadä soruşlar“.

„Sadä soruşlar“	„Katlı soruşlar“
Kim....?	Verin üç inandırmak...
Ne.....?	Neçin.....?
Nezaman.....?	Nicä siz düşünersiniz, neylän ayırılêrlar.....?
Bekim.....?	Ne olacek; eer....?
Var mı nicä...?	Kayılsınız mı siz, ani....?
Nesoy adı.....?	???

2. Tehnika „Sayıklamak aacı“.

Tehnikanın kuralları bölä: aacın dirää – tema, aacın dalları – sayıklamaklar, angıları iki yoldan geçer – „bekim“, „olabilir“ („dalların“ sayısı – sınırsız, sayısız, „yapraklar“ – sayıklamakların inandırılması, bakışların, fikirlerin argumentlemesi. Tekst okunêr diil bitkiyadan. Düzüler „**Sayıklamak aacı**“, angısının dalları – sonucun variantları. Argument gibi alınêr faktlar teksttän. Lääzım düşünmää da sölemää: Nesoy oluşlar bu süjeti oluşturmaa engel eder? Personajın angı kaliteleri bu sutuaşıyayı ilerleder?

3. Tehnika „Blumun kubu“.

Kritikalı fikirlemesini ilerletmêk metodu. Bu metodun faydalı – yaratmaa türlü hakterdä soruşları.

1. Üredici haberleer dersin temasını, deyelim, Mina Kösenin annatmasına görä „*Dünneyin temeli*“... Verili tema nişannêr soruşların (sınışların) maanasını, angılarına lääzım olacak cuvap vermää.
2. Kubun (kiyattan yapılı) yannarında yazılı soruşlar: „Neçin?“, „İnandır“, „Sırala“, „Teklif et“, „Düşün“, „Paylaş“, „Açıkla“ h.b. Üredici ya ürenici atêrlar kubu, angı yana düştü, o soruşa da cuvap ederlêr. Deyelem, düştü soruş „Sırala“ – „Sırala ekmek masullarını, angıları var gagauzlarda.“

Hepsi yukarda verili teknikalar hesaba alêrlar tekstlän derin hem detallı çalışmayı, ürenicilerin kendibaşına üretim materyalinnan çalışmasını. Bu çalışmak verer kolaylık büyük teksttän ayırmaa faydalı, lääzımını inforatıyayı, moral görgüyü edenmää, dünneyi açıklamaa.

Yazılı işlerin örnekleri.

Eni kurikulumun davalarına görə diişilmeklär oldu, praktika uurunda eni terminnär hem onnarlan baalı işlär/sınışlar V-IX klaslarda veriler: *funkşional yazısı*, *refleksiv yazısı*, *uydurulma yazısı*, *metaliterar yazısı*. Onnar verili ayırı modul gibi, ani onnarı üüredicilär mutlak läözüm götürsünnär, annadabilsinnär, üüredäbilsinnär yazıda dooru düzmää, göstermää. Hepsi bu yazmak tipleri, angıları türlü yaşamak olayları, türlü situaşiyaları kaplêêrlar, komunikativ kompetenşiyasını ilerlederlär hem oluştürêrlar. Butürlü işlerdä/çalışmalkarda informaşiyayı literatürada yada konkret yaratmayı bulmaa hem kullanmaa türlü kaynaklar (yardımcı literatürada, yayınnar/publişistika işleri, televideniya, internet resursları) yardımcı olur.

Zamandaş progresi yaşamakta izin eder, ani artistik, publişistik, bilim tekstlerinnän barabar läözüm üürenicilerin dikatını çekmää ofişial-izmetçilik stilinä dä. Kimi üürenicilär, 9-cu klasi başarıp, ayırêrlar kendi yaşamak yolunu: profesional kolecleri ya başka devletlerä giderlär iş aaramaa kendi becermeklerinä görä. Onnarın çoyu karşı geler zamandaş yaşamak istediklerinnän. Onuştan ofişial-izmetçilik stilin bir janrasinnan nicä CV-i. özelliğlerinnän tanışmak önemni eri kaplayacak speşifika kompetenşiyaların oluştürmasında: türlü-türlü okul hem yaşamak situaşiyalarında okulcunun görgüsünü integrir etmää yardım edecek.

Funkşional yazısı modulündä 9-cu klasta veriler Curriculum Vitae (okunêr „kurikulum vite“) yada başka türlü CV-i (okunêr „si-vi“) yazması.

Ne o CV-i? Neşin üürenici läözüm becersin yazmaa CV? Bu soruşlara aşada cuvap vereriz.

Curriculum Vitae/CV (latin dilindän „yaşamanın gidimi/örüyüşü“, rusça – „rezüme“) – toplu bir dokument, angısında gösteriler insanın üürenmæk yılları hem iş uuru, başarıları hem individual kaliteleri, angıları için yok nicä annatmaa başka dokumentlerdä. CV – o ölä standartlı bir dokument, angısında veriler çetin formatta hem ardisora informaşiya kişi için.

Neşin üürenici läözüm becersin yazmaa CV? Var iki sebep:

1. CV dokumenttä veriler en önemni informaşiya insan için: duuması, üürenmesi, adresleri, çalışması, becermekleri. Bunnara görä belli olêr, neylän hem nezaman zanaatlanardı o hem nicä dooru harcardı vakidını.
2. Taa sık CV – bu ilk dokument, angısını läözüm göstermää komisiyaya, angısına görä peydalanêr ilk bakış kandidatın çalışmaları için, becermekleri için. Onuştan önemni, ani CV-i olsun verili üüsek uurda. Aşada verili CV-i yazmasında bir örnek:

Üürenicinin adı, soyadı	Uzun Marina Vasilyevna
Duuma yılı, ayı, günü	2004 yıl iyülün16
İlk üürenmæk yılları	2007-2011 y. gittim Komrat rayonunda Kongaz küüyündä «Papatya» uşak başçasına.

Başlankı klaslar yılları	2011-2015 y. pek ii notalarlan başardım başlankı şkolayı Kongaz küüyün T.Zanet adına lişeyindä.
Gimnaziya klaslar yılları	2015-2020 y. başardım hep o lişeydä 9-cu klası.
Üürenmäk erin adresi, telefonu	Komrat dolayı, Kongaz küüyü, Gorkiy sokaa...
Ev adresi, telefonnarı (ev/mobil)	Moldova Respublikası Gagauz Avtonom Bölgesi Komrat rayonu, Kongaz küüyü, Oktäbrskaya sokaa, 24 0298...
E-mail	...@mail.ru
İnsannık kalitelerinin (soşial) kompetenşiyaları	Cuvaşçı, kreativ, namuzlu...
Organizaşiya becermeklerin hem sınaşmakların kompetenşiyası	Şkolada klasta üç yıl sıravardar starosta oldum.
Kompyuter kullanması	Microsoft Office, Internet.
Hobi	Beenerim oynamaa voleybol, kendibaşına üürenerim ingliz dilini...

Refleksiya tehnologiyaları

Üüredici oluştürer didaktika proşesini hem düzer ölä şartları, ki üürenici kendi çalışmasında bu refleksiyayı kullansın, ona baalı olsun. O verer kolaylık üüretim proşesini ilerletmää, herbir üüreniciyi hesaba almaa.

Refleksiya olur geçsin ya uroon bitkisindä, ya temanın bitkisindä, ya birkaç uroktan sora. Önemni faktor, angısı busoy çalışmayı efektif yapêr – refleksiyanın türlü formaları, çeşitleri.

Üüretim refleksiyanın formaları:

- **verbal:** aazdan, annatma, soruştürmak;
- **nonverbal:** yaratma, yazılı anketa, resim, poster.

Refleksiya becermekleri üüretim proşesindä olsun effektiv deyni, läüzüm kompleksli kullanmaa onun türlü formalarını hem metodlarını. Onun büyük faydası onda, ani o gösterer zorlukları hem köstekleri herbir etapta, olêr baş tedarik fikirin ilerlemesindä, üüretim çalışmanın annamasında.

Çalışmak refleksiyası – ölä refleksiya çeşidi, angısı kullanêr evdeki işini kontrol etmäk etapında, proekt işlerin korumasında, ama onun kullanması uroon bitkisindä herbir üürenicin aktivliini gösterer; burada refleksiya üüselder üüretim motivaşiyasını hem uroon neetlerin gerçekleştürmök uuruunu, nicä baş tedarik fikir ilerlemesindä, angısı ilerledeer praktika çalışmasını, yardım eder belli etmää zorlukları. Örnek:tabliça, angısı belli eder neyi bilir ya bilmeer üürenici.

Annama	Bilärdim	Üürendim	İsteerim bilmää

3.3. Sonuları kantarlamak strategiyaları hem instrumentleri

Kriterial kantarlamak-notalamak – o bir kesilm z hem diferential  retim kantarlamak-notalamak sistemasi, nezaman  retim hem kantarlamak-notalamak d z ler kriteriyaların hem deskriptorların yardımınan.

- **Kriterial kantarlamak-notalamak** o, aan  renicilerin baarıları  l lerl r deskriptorların yardımınan, angısı  retim proesinde  renicinin individual baarısını g sterer hem da baarıya g r  yardımcı ol r kompeteniyanın d z lmesin .
- **Kantarlamak-notalamak kriteriyaları** – o kurulu  nemni kalitel r, onnarı  retim verilmesin  olur g relim hem onnar, bir sistema gibi, bu t rl  tanınacak: “kriteriya =  reniciyi kaliteli  retm k proesi”.
- **Deskriptorlar** – kaliteli kantarlamak-notalamak kriteriyaları, angıları  renicinin kompeteniya uuruunu g sterer hem gerekleştirer (en k  k/minimal, orta, en  sek/maksimal). Bunu hesaba alarak, deskriptorlar kolaylık vererl r kaliteli uşan  retim uuruunu belli etm .

Bitki vakıt  retim proesinde oldu b k dişilmekl r.  redicilerd n isteniler, ki  retsinn r hem terbietsinn r becerikli, talantlı uşakları,  renicil r d  diil sade bilsinn r, ama becersinn r faydalı kullanmaa  renilmişi yaşamakta. Bunnar tamannansinnar deyni,  redici t rl  kantarlamak metodları, teknolojiyaları hem formaları l zım kullansın.

Ne o kantarlamak?

- O bir sıkı baalantı  redicinin hem  renicinin arasında, angısı verer haber  rediciy , angı uurda gereklendi koyulmuş subkompeteniyalar, hem g sterer  renicilerin bilgilerin, becermeklerin, baarıların uuruunu;
- O bir proes, angısı yaraştr r real sonuları standartlarla hem subkompeteniyalarla;
-  renicilerin aktif alışması  renm k proesinde.

Kantarlamanın neetleri:

- Belli etm   renicilerin becerm k uurlarını;
- Annamaa yannişlıkların sebepini;
- Doorutmaa  redicinin hem  renicilerin alışmasını  retm k proesinde.

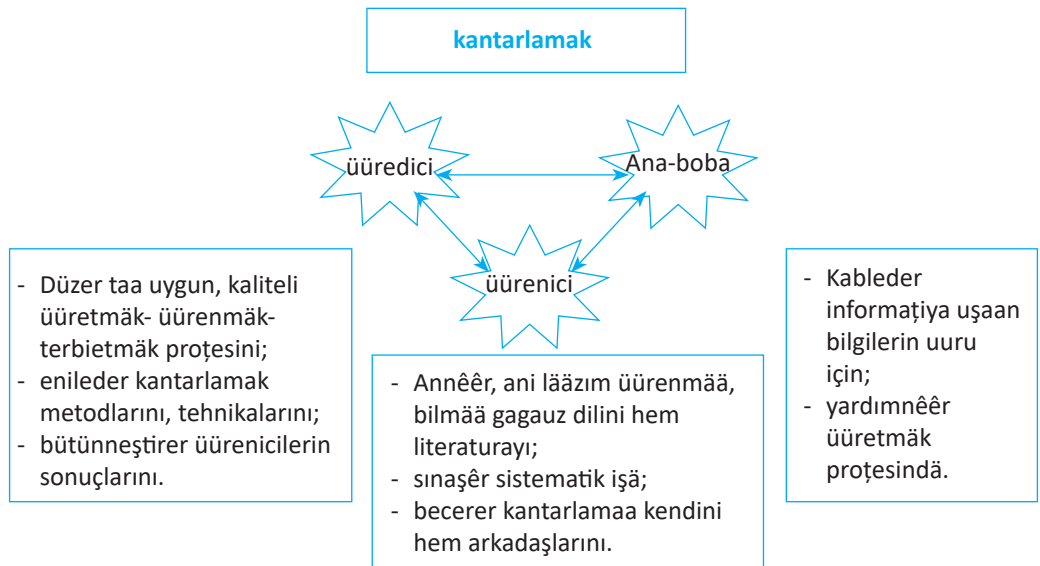
Kantarlamanın funkiyaları:

- ✓ ** retm k** – verer stimul  renmekt , yardım eder genişletm  hem zeedelem  bilgileri.
- ✓ **Terbietm k** – d zer  renicilerd  dooru bakış  retm k proesin .
- ✓ **Diagnostika** – izleer  renicilerd  bilgilerin kalitesini  retm k proesin etaplarında.
- ✓ **Doorudan** – doorud r  renicilerin fikir alışmasını  l , ki annasinnar  retm k proesini hem kantarlasinnar kendi bilgilerini.

Kantarlamanın davaları:

- Göstermää üürencilerin becermeklerini, ama diil yannişlıkları.
- İzlemää üürencilerin individual ilerlemesini.
- Üüretmää üürencileri kendi-kendilerini kantarlamaa.
- Motivlemää üürencileri görmää kendi yannişlıklarını hem çözülmäk yolunu üüretmäk proşesindä.
- Kurmaa baalantı üüredicinin, üürencinin hem anaların-bobaların arasında.

En önemni üürencilerä deyni şkolada – o başarılar. Bunun için uşaklar läüzim becersinnär kantarlamaa kendi bilgilerini hem yaratırabilsinnär üüredicinin notasinnan. Zamandaş kantarlamak läüzim olsun annaşılı nicä üürediciyä, ölä dä üürenciyä hem anaya-bobaya.

Kantarlamak olsun taa efektif deyni, üüredici kendi çalışmasında läüzim kullansın türlü metodları, formaları hem teknikaları. İsteerim açıklamaa te bu metodları, teknikaları hem formaları.

Hafta çıkışları

✓ Neçin läüzim kullanmaa hafta çıkışlarını?

Hafta çıkışlarında var baalantı üüredicinin hem üürencinin arasında. Bu çıkışta üürenici belli eder ne üürendi bu hafta hem nesoy zorluklarlan karşıgeldi.

✓ Ne o hafta çıkışları?

Hafta çıkışları – o filacık, angısını üürenici doldurêr aftanın sonunda, cuvap ederäk soruşlara:

✓ Ne üürendim bu hafta?

✓ Nesoy soruşları annamadım?

✓ Nesoy soruşları koyaceydım üürencilerä, eer olaydım üüredici, ki kontrol etmää onnarın bigilerini?

Ne üürendim bu hafta?	Dmitriy Kara Çoban. Annatma: „Dua”
Nesoy soruşlar annamadım?	Yok annaşılmaz soruşlar.
Nesoy soruşlar koyaceydım üürenicilerä, eer olaydım üüredici, ki kontrol etmää onnarın bilgilerini?	Deerlär, ki ömürü adama verer Allaa. Nicä düşünersiniz, Allahtan mı verili, ki Olak Petri olsun bölä cansız, tamah?

İki yıldız hem bir istemäk

Kullanılêr, kantarlarkan üürenicilerin yaratma işlerini.

Üüreniciyä veriler kolaylık, ki kantarlasın başka üürenicinin yaratmasını da belli etsin:

- *İki yıldız – ne beendi;*
- *İstemäk – ne läüzim incelemää, inandırarak „neçin”.*

Deyecez: Yaratma „Tarafım diişer”. (Var nicä vermää üürenicilerä G.Gaydarcının şii-rindän sora „Tarafım diişer”).

İlk yıldız: Üürenicilär läüzim yazdırsınar ana tarafımızın büünkü gözellini, yaraştırarak çöllü taraflan.

İkinci yıldız: Açıklasınar gagauzların çalışkannını, musaafirliini.

İstemäk: Yaratmanın sonunda läüzim nişannasınar, ani gelän evladboyların borcu korumaa, ilerletmää ana tarafımızı.

Tehnika: Signallar ellän

Üüredici annadarkan temayı, yapêr pauza da teklif eder, ki uşaklar göstereñär signalları ellän:

- Bän annêêrim – büyük parmak bakêr yukarı;
- Bän annamadım – büyük parmak bakêr aşaa.

Gözlettinyän signalları, üüredici koyêr soruş:

- Ne siz annadınız?
- Ne siz annamadınız?

Cuaplara analiz yapıp, üüredici ya ilerleder temayı, yada genä annadêr. Bu önemli, ki annamaa olêr mı diişilmeklär üüretmäk proşesindä.

Başarı aacı

Uroo çıkış yapêrız aaçta. Üürenicilär ekleerlär aaca:

emiş – urokta çalıştım, sınışları dooru yaptım;

çiçek – çalıştım, ama var yanışlım;

yaprak – büün olmadı, ama bän umutlanêrim.

Kantarlamak basamakları

Sınışlar kurulêr basamaklara görä da kullanılêr bir modulün yada temanın sonunda. Uşaklar kendibaşına ayırêrlar basamaa. Örnek: 9 klas, tema “Danışmak”:

Orta uurda sınış.Yazın cümleleri, koyarak durguçluk nişannarını.

1. Kaç göcen sauş buradan.
2. Ah tarafım tarafım erin eşil korafım

Üüşek uura sınış. Yazın, diiştirerek danışmayı cümlelerin ortasına hem bitkisinä.

1. Mamu, braksana büün bän leülara gideyim.
2. Dostlar, sabaa gideriz gezintiyä.

En üüşek uurun sınış.
Kurun cümlä shemalara görä:

1. D,
2., d,
3., d.

Bu tehnologiya yardımñêr görmää uşaklara bilgilerin uurunu temaya görä.

3 minutluk pauza

Üürenicilerä veriler 3 minut. Bu vakıt onnar läüzım gelsinnär çıkışa, baalasinnar eni temayı yaşamak paalılıklarınnan, ilerledip cümleleri:

*Bän diiştirdim bakışımı*_____.

*Bän taa çok annadım*_____.

*Bän kanaat oldum*_____.

*Bän duyduım*_____.

Bu sınış kaavileder uşakların bilgilerini.

Çıkış yapmak bir soruşlan

Üürenicilär läüzım çıkış yapsınnar temaya bir cümleyleñ, angısı cuvap edecek soruşlara: kim?, ne?, ne zaman?, neçin?, nesoy?

Örnek: masal „Garga”. Bir vakıtlarda şiret garga tamaalık beterinä kaybeder canını.

Test (materialın bir payına)

Bu formada test kantarlêr üürenicilerin bilgilerini bir konkret temaya görä.

Üürenicilerin davası – beş minudun içindä cuvap etmää soruşlara.

Örnek: **5-ci klas**. Tema: Söz sesleri. Vokal hem konson sesleri.

Üürenicinin soyadı hem adı _____

1. Ne biz işideriz hem söleeriz? _____

2. Kaç vokal sesi var lafta **yaamur**? _____

3. Al o lafları çevreyä, neredä ses taa az nekadar bukva: **adım, gittik, oruç, yollar, dokuz, üüşüz**.

4. Bul çiftli konsonnarı:

l	b	p	ş
r	c	ç	t
d	k	j	n

5. Sırala kalın vokalları: _____

Ayırmalı test (dooru cuvabı bulmaa)

Herbir üürenici kableder kartoçkaları bukvalarlan **A C B D**. Üüredici teklif eder, ki üürenicilär cuvap etsinnär koyulmuş soruşa barabar, kaldırıp kartoçkayı dooru cuvaplan:

Örnek: Paylaştıran sayılı belli edin:

A) ikinci

C) ikişär

B) ikisi

D) ikidä-bir

Üüredici kısa zamanın içindä kantarlêêr uşakların bilgilerini da karar verer ilerletmäâ temayı, yada genä açıklamaa.

İndeks-kartoçkalar

Geçtiynän bir temayı, üüredici daadêr kartoçkaları, angıların iki tarafında da var sınış. Deyecez: K. Vasilioglu, annatma „Bucak”.

1-ci tarafında: Belli edin mikrotemaları annatmada „Bucak”.

2-ci tarafında: Belli edin, ne siz annamadınız, da düzün 3 soruş annaşılmadık momentlerä.

BİBLİOGRAFİYA

1. BABOGLU N. Publiştika yazılarından. Kişinev, 2000.
2. BABOGLU N. Bir öküzümüz var//N. Baboglu çevirdi T. Tahiroglu. Kişinev, 1984.
3. BABOGLU İ., VASİLİOĞLU K., STOLETNÄYÄ A. “Metodika teklifleri V-IX klaslar için”, Chişinău 2000.
4. BANCOVA İ. D., MİLEVA V.G. Gagauz dilindä tabliţalar. Chişinău, 2010. 64s.
5. FİLİOĞLU V. Can sızıntısı : peetlär, poyemalar. Kişinev, 2005.
6. GUŢU VLADİMİR. Ghid de implementare a curriculumului modernizat în învăţământul gimnazial. Основы национального куррикулума. - Chişinău, 2007. – 110 s.
7. SOŢOFAN M., DOBOŞ M. Chid de teorie literară.–Bucureşti:Polirom, 2001.
8. KARA ÇOBAN D. Seçmä yaratmalar. Ankara, 2004..
9. KÖSÄ M. Düşünmeklär: peetlär. Komrat, 2000.
10. KUROĞLU S. Kızgın çiiilar Kişinev karta moldoveneaska 1974.
11. YALANCI P. Sünmaz yıldızlar. Şiirlär. Kişinev, Huperion. 1995.
12. ZANET T. Dramaturgiya (yaratma pyesalar hem çevirmelär). Kişinev, 2006.
13. БАБОГЛУ Н. Бужак ежеллери. Кишинев, 1979.
14. БАБОГЛУН. Гвоздики расцвели вновь: Повесть, рассказы (перевод с гагаузского). В Измайлова художник О. Градинарь. Кишинёв Литература артистикэ. 1986.
15. БАБОГЛУ Н. Тарафымын пеетлери. Кишинёв, Литература артистикэ. 1988 (на гагаузском языке).
16. БОГДАНОВА О. Методика преподавания литературы. Москва, 1995 .
17. БОРОДОВСКАЯ Н. В., РЕАН А. А. Педагогика. Учебник для ВУЗов. – С.-Петербург: Питер, 2001. – 299 с.
18. ГЛЕБОВА Л. С., ГРЕКУЛОВА О. Д. Педагогический энциклопедический словарь. – Москва: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 527 с.
19. ГУЛЯЕВ Н.А. Теория литературы. –Москва: Просвещение, 1977.
20. ЧЕБОТАРЬ П. Жана йакын. Кишинев, Литература артистикэ 1989.
21. КЕСÄ М. Топраан үрек дүүлмеси. Кишинёв, Литература артистикэ. 1983.
22. КУРОГЛУ С. Ыүсек кушлар. Кишинев, Литература артистикэ1982.
23. ПАНИНА Т. С., ВАВИЛОВА Л. Н. Современные способы активизации обучения: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – Москва: Академия, 2006. – с. 3 – 175.
24. Пospelов Г.Н. Теория литературы. –Москва: Просвещение, 1978.–стр.230-261
25. СМЕЛКОВА З. С. Современный урок русского языка и литературы. - Ленинград: Просвещение, 1990. – 239 с.
26. ТИМОФЕЕВ Л.И., ГУРАЕВ С.В. Словарь литературоведческих терминов. – Москва: Просвещение,1974.– стр. 506

27. ФОНГЕЛЬСОН И. А. Урок литературы. Знания. Умения. Навыки. Творческий поиск. Книга для учителя. – Материк – Альфа, 2006, - 95 с.
28. ШВАРЕВА А. М., ФОМИНА Н. Б. Учение с увлечением. Сборник практических материалов по использованию интерактивных методик в учебно-воспитательном процессе. – Хабаровск: Интернэшнл, 2005 – с. 3 –195.
29. СОВРЕМЕННЫЙ УРОК В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ. И.К. АКИРИ Республика Молдова, г. Кишинэу, Институт Педагогических Наук (ISE)
30. <http://www.gbm.md/>
31. <https://grt.md/>
32. <https://gagauzinfo.md/>
33. <http://anasozu.com/>
34. https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp9/akiry.pdf
35. https://studopedia.su/4_1628_vidi-strategii-chteniya.html
36. <http://www.elitarium.ru>
37. <http://aee.edu.md/>
38. <https://mecc.gov.md/ro/content/invatamint-general>